

RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 80 (17).**

1921. a.

Sisu: 1. Päewakorra kinnitamine. — 2. Riigikogu Juhatus teadaanne komisjoni antud seaduseelnõu kohta. — 3. Riigikogu Kommunistilise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Anna Heilberg'i peksmise ja piinamise kohta Tartu kaitsepolitseinikkude poolt — tagasi lükatud. — 4. Riigikogu Kommunistilise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele toore ümberkäimise kohta Tallinna keskvangimaja 28. kambri poliitiliste wangistatutega ja selle wangimaja ülema seaduswastalise teguwiisi asjus — tagasi lükatud. — 5. Rkl. J. Annusson'i küsimine Wabariigi Walitsusele Pärnu maakonnas Seli wallas ettetulnud wahejuhtumise kohta sõdurite ja kohalikkude elanikkude wahel. — 6. Rkl. W. Maaker'i küsimine Wabariigi Walitsusele Wabariigi Walitsuse poolt 28. jaanuaril 1920 a. wastuwõetud määruse metsade ostumüügi lepingu kohta („Riigi Teataja“ nr. 17/18 — 1920 a.) asjus. — 7. Rkl. J. Soans'i küsimine Wabariigi Walitsusele mässu asjus nõukogude-Wenemaa Karjalas. — 8. Rkl. J. Piiskar'i küsimised põllutööministri: 1) väikerentnikkude wahekordade korraldamise asjus rendileandjatega, kelle rendilepingud on pikendatud Riigikogu poolt 17. märtsil 1921 a. wastuwõetud wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seadusega („Riigi Teataja“ nr. 20—1921 a.) kuni 1. maini 1922 a. 2) mõisade tükeldamise tõttu maast ilmajäänud mõisatöölise elujärje korraldamise asjus. 3) eluaseme seaduseelnõu esitamise asjus. — 9. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise peale riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditajade rendilolude korraldamise asjus. — 10. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei Riigikogu rühma arupärimise peale siseministeeriumi tegewuse kohta Pärnu maakonnanõukogu peale surwe awaldamise suhtes. 11. Wälisminister A. Piip'i wastus rkl. J. Soans'i küsimise peale mässu asjus nõukogude-Wenemaal Karjalas. — 12. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja küsimus.

Riigikogu koosolek 24. nowembril 1921. a. k. 10 hom. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 70 Riigikogu liiget.

Juhatab esimees **J. Kuk**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**, wahepeal sekretäär **A. Tupits** ja abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: põllutööminister **B. Rostfeldt**, sõjaminister **J. Soots**, siseminister **K. Einbund**, haridusminister **H. Bauer**, wälisminister **A. Piip**.

Koosolek algab kell 10.25 min. e. l.

1. Päewakorra Juhataja J. Kuk: kinnitamine. Awan Riigikogu koosoleku. Ettepanekuid päewakorra sisu kohta ei ole tehtud, päewakord on sellega wastu wõetud.

2. Riigikogu Juhatus Enne päewateadaanne komisjoni antud seaduseelnõu kohta. Riigikogu Juhatus nimel et Riigikogu Juhatus on otsustanud maaseaduse komisjoni anda järgmise seaduseelnõu: Seadus 10. okt. 1919. a. maaseaduse („Riigi Teataja“ nr. 79/80 — 1919. a.)

laiendamise kohta Eesti-Wene rahulepingu põhjal Eesti wabariigi külge liidetud maaõde kohta.

Riigikogu läheb päewakorra juure.

3. Riigikogu Kommunistilise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Anna Heilberg'i peksmise ja piinamise kohta Tartu kaitsepolitseinikkude poolt. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogule. Käesolewa aasta juunikuu lõpul (27. wõi 28. mainitud kuupäewal) kargasid kaks erariides meest, Anna Heilberg'i kallale, kes

Tartus Era uulitsal kusagilt poest wälja tuli. Üks kallalekippujatest püüdis Heilberg'ilt käekotti ära tõmmata. Kui Heilberg käekotti mitte lahti ei lasknud ja edasi tahtis minna, hakkasid mõlemad mehed nõudma, et ta suu lahti teeks ja näitaks, kas seal mitte midagi peidetud pole. Kuna Heilberg mitte tarwilikuks ei pidanud kallaletungijate iselaadilist käsku täita, hakkasid need teda wastu pead peksma, nagu kriimustama ja sõrmi suhu toppima. Kui rabelemise peale, mis sel puhul tekkis, rahwas hakkas kogunema ja peksmise põhjust pärima, seletasid kaitsepolitseinikud, Heilberg'ile kõige wängemas uulitsakeeles nimetusi andes, et see naisterahwas enese olewat täis joonud. Sellepeale kutsusid nad woorimehe, istusid sellele ja kihutasid

politseisse, Heilberg'i wankri kõrwal lohistades, nii et tal põlwed ja sääred wastu kiwa weriseks kratsiti.

Politseis wõttis neid keegi mees wastu, keda teised Saareperaks nimetasid. See hakkas oma korda Heilberg'i wastu nägu peksma ja kui tal korda ei läinud sõrmi suhu pista, kus politseinikkude arwates nähtawasti midagi pidi peidetud olema, wirutas ta Heilberg'ile rewolwri otsaga wastu hambaid, nii et kaks neist wälja tulid. Sellepeale kestis peksmine edasi, kunni Heilberg meelemärkuse kaotas. Kui ta siis jälle minestusest wirgus, leidis ta enese täiesti alasti politseinikkude ees, kes igawiisi tema üle roppu nalja heitsid ja hirwitasi. Nagu Heilberg pärast märkas, oli naisarst toodud, kes tema oli minestusest üles äratanud. Kuna wangistatu nägu ja huuled peksmisest üles olid paistetunud ja ta arsti küsimiste peale wastata ei saanud, seletasid politseinikud, et see naisterahwas — Heilberg — joobnult maha kukkunud ja oma näo katki teinud. Sellepeale toodi meesarst kohale, kellele, kui ta minema hakkas, öeldi, et ta selle üle waikiks, mis nägi.

Kolm päewa peeti Heilberg'i ilma ülekuulamata politseis kinni, pekseti wahel ja hirwitati tema üle. Neljandal päewal hakati „protokollli tegema“. Nõuti temalt teateid inimeste üle, kellega läbi käib, lubati neli miljoni, kui ta Eestimaa Kommunistliku partei tegelaste asukohad ja salatrükikojad kätte näitab. Et Heilberg nõutud teateid anda ei wõinud, siis ähwardati ta maha lasta, rewolwrit talle nina ette pannes. Nii kestis „ülekuulamine“ ja „protokollli tegemine“ 16 päewa.

Kaitsepolitseinikka, kes Heilberg'i uulitsal kinni wõtsid, kutsuti (kas päriswõi warjunimedega, pole teada) Karw ja Pirn.

Ülemaltoodud asjaolusid silmas pidades, paneb Kommunistline Töölisterühm Riigikogule ette pöörata arupärimisega Wabariigi Walitsuse poole, kas on walitsusel mõte nimetatud kaitsepolitseinikka wastutusele wõtta Anna Heilberg'i peksmise ja piinamise pärast ja millal kawatseb ta seda teoks teha.

Nõuname selle arupärimise-ettepaneku arutusele wõtmist lähemal Riigikogu koosolekul.

Tallinnas, 14. nowembril 1921. a.

Kommunistlise Töölisterühma nimel:

(Allkirjad) J. Wanja.

E. Kägu.

J. Soans.“)

Kodukorra järele on sõna ühel ettepanekule allakirjutajal.

J. Wanja (kom.): See arupärimine räägib peksmisest, aga selle kogu kristlikud ja hallparunikud meeled on niisuguste asjadega juba nii ära harjunud, et nendest rääkimine ainult ükskõikse naeratuse nende nägudel wälja kutsub. Ja tõepoolest, mis on teile see, kui naisterahwast sõiduriista kõrwal lohistatakse, nii et werised põlwed uulitsakiwa wärwiwad. Ehk mis on koledat teile, kui rewolwri otsaga hambad suust wälja lüüakse. Harilikult kujutawad kunstnikud alasti keha ilusates poosides, kui salkkond politseinikka naisterahwa keha alasti wõtawad ja sealjuures barbaarilist luuletust loewad, selles ei ole teil midagi koledat, see on teie meelest liht loomutruu pilt teie kõlblisest politseist. Ma süüdistan teid selles, et teie niisugust huligaanset politseid endil peate. Siin on, näituseks, kuus aadelisoo esitajat, neil on hea meel sellest, et pärisorjade pojad on õppinud ka peksma. Rõõmustawad selle üle, et nende isade mõisade tallid niisamasugust pilti pakkusid, kui praeguse politsei tegewuskohad. Kes wõib nõuda maaliitlastelt-hallparunitelt, et nemad käsi ei plaksutaks, kui kuulewad, et Wändra kütisalk üksi meister pole ülekuulamisel. Niisama rõõmustab ka eduera-kond selle üle, et tema niisuguse politsei ülewal peab, kes niisama tegutseda oskab, nagu Wändra kütisalk. Kristlased hääletawad igatahes selle arupärimise wastu, sest õndsad on need, keda taga kiusatakse, sest nende päralt on taewariik. (W a h e l h ü ü e: Aga s o t s i a a l d e m o k r a a d i d?) Kas Tööerakond poolt hääletab, seda saame nendest näha, kuidas nemad talitama saawad; see on kultuuriline erakond; kui on ta kokku leppinud Päts'iga Balti tehase pirukasaamise, siis on ta kõrwad muidugi kinni, kui ei, siis hääletab poolt, et Einbund'ti narrida ja pärast walitsuse seletust heaks kiita. Sotsid hääletawad muidugi poolt, sest nende 18-nest adwokaadist on 4—5 tükki siin ja teawad, et ilma Tööerakonnata see läbi kukub, siis ütlewad: mis meie wõime teha, meie hääletasime, aga Wanja kaitses halvasti.

Targad juristid tulewad seletama, et kui see piinamine õige on, siis on see karistamise wäärt, aga see asi allub kohtule. Ma tean ka, et see asi kohtule allub, kuid selle asja arutamise juures peaks kohus oma laua ette tooma kogu selle süsteemi ja surmaotsuse tegema sellele demo-

kraathisele riigile, mis ilma Rahumäeta päewagi läbi ei saa, — siis saan ma aru, et kohus oleks õigesti mõistnud. Kui meie aru pärime, siis ei looda meie, et neid piinajaid saab wastutusele wõetud, waid teilt wõime loota, et nad autasu saawad, ja et wastutusele wõetakse need, kes julgewad aru pärida. Meil ei ole praegu teist lootust, kui et määratakse tasu sellele nühile, kelle sõrme piinatud Anna Heilberg weriseks hammustas. Kõige selle tagajärjel aga on kindel, et ausad inimesed teist ära taganewad ja ma toon näituse teie kirjandusest, kes siis hosianna laulsid, kui teie oma riiki hakkasite ehitama; nüüd on nad aga teile selga pööranud ja warsti on kõik need, kes mitte otsekohe wõõrast tööjõust ei ela, teile wõõraks jäänud, ja on ühes meiega teie poliitsei urkaid häwitamas.

Panen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Kukk**: Ma panen selle arupärimise hääletamisele. (Hääletatakse.) See arupärimine on saanud poolt 20, kuna aga wastuwõtmiseks 25 häält tarwis on, siis on see arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

4. Riigikogu Kommunistlase Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele toore ümberkäimise kohta Tallinna kesk-wangimaja 28. kambri poliitiliste wangistatutega ja selle wangimaja ülema seadus-wastalise teguwiisi asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogule.

6. skp. andsid Tallinna kesk-wangimajasse paigutatud poliitilised wangistatud wangimaja ülemale edasisaatmiseks järgmise protesti: „Eesti wabariigi sõjawäeringkonna-

kohtu prokuröörile — protest. — Meie, allakirjutajad töölised, keda seaduswastaselt ilma kohtuta, juba 7 kuud wahil all kinni hoitakse, ilma et meil mingisugust süüdi oleks, protesteerime waljult toore ümberkäimise üle poliitiliste wangidega Tallinna kesk-wangimaja administratsiooni poolt ja nõuame igasuguste wägiwallaswaidluste ja ähwarduste wiibimata lõpetamist. Põhjus: juhtumine ülema abi Knolli ja poliitiliste wahialustega õhtusel ülelugemisel 4. nowembril 1921. a. Tallinna kesk-wangimaja kambri nr. 28. 6. nowembril 1921.“ Järgnewad 26 allkirja.

7. nowembril õhtul said ülemaltoodud teadaande kirjutajad järgmise wastuse: „Sarnase sisuga protesti andmine ei ole wahialustele seaduse poolt ette nähtud, sellepärast ei ole mina kohustatud sarnast seaduswastast kirjutust edasi saatma. Igal wahialusel on seaduse järele õigus wangimaja ülemuse, ülema ja teiste administratsiooni liigete peale kaebtust tõsta, kui nad leiawad, et ülem ehk teised ametnikud seaduswastaliselt on talitanud. Kaebtuses peab ette kandma, milles nimelt sisaldub seaduswastaline tegewus, iga seadusega ettenähtud kaebtusele saan asjaliku käigu andma, 7. now. 1921. ülem K. Adelberg.“

Selle peale saatsid nimetatud kambri wangistatud wangimaja ülemuse kaudu järgmise teadaande: „Eesti wabariigi kohtupalati prokuröörile. Siin. Kesk-wangimajas wahiall kinnipeetawad poliitilised. Kamber 28. Tallinn. — Teadaanne. — Meie, allakirjutajad, teatame, et 4. now. 1921. a. ilmus meie kambri nr. 28 tundmata isik õhtuse ülelugemise ajaks. See ei olnud aga erapooletu wangimaja administratsiooni liige, waid asus meiega klas-siwõitlust pidama: haaras ühel kraest kinni, wedas reast wälja, söimas kõige met-sikumate wägisonadega ja lubas sõjariistad tarwitusele wõtta, et meid kui lambakarja oma ees taltsaks feha. Oma ähwarduste täidewiimiseks on tähendatud isik juba meie piinamistega algust teinud. Et meie selle isiku wägiwalla ja piinamiste eest kaitstud ei ole, nõuame prokurööri kohale, wahejuhtumiste üle seletuse saamiseks, kelle poolt on ülemalt tähendatud isik meid piinama saadetud.“ Järgnewad 29 allkirja.

Sellele teisele wangistatute teadaandele wastas wangimaja ülem järgmiselt: „Annan 28. kambri wahialustele teada, et lubamata tooni pärast see kaebtus edasi andmata jääb. Nõuda võib ainult ülem wõim alluwalt isikult, aga mitte mingisugune isikute kogu, kes selleks millegiga õigustatud ei ole, ei wõi riigiwõimu poole nõudmisega pöörata. Iga isik, kellele on ülekohut tehtud, võib prokuröörile selle üle kaebtust tõsta, missugune kaebtus, kui see mitte lööksõnu ei sisalda, wiibimata saab ära saadetud. 8. now. K. Adelberg.“

Ülemaltoodud asjaolude põhjal paneb Kommunistline Töölisterühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Eesti türmiülematele walitsuse wõi tema ametnikkude poolt õigus

antud seletada demokraatlike wabariigi seadusi nii, et „mingisugune isikute kogu ei wõi riigiwõimu poole nõudmisega pöörata“ ja et poliitiliste wangistatute teadaanded jääwad prokuröörile edasi saatmata, kui nad ilusasti paluda ei oska?

2) Kas on wabariigis makswate korralduste järele türmiülemal, kes temale antud teadaandest näeb, et tema abilised wangistatutega „klassiwõitlust“ peawad, neil kraest kinni haarates, neid söimates ja ähwardades, õigus teadaannet prokuröörile edasi saatmata jätta ja selle asemel teadaande allakirjutajate peale haukuda ja neile orjakatekismi moraali jutlustada?

3) Kui kahe eelpoolse küsimise peale wastus eitaw — mida mõtleb siis walitsus teha, et Tallinna keskwangimajas poliitiliste wangistatute wastu lubatud toorest ümberkäimist jäädawalt lõpetada ja türmiülemat ja ta ametnikka wastutusele wõtta seaduswastalise teguwiisi eest?

Nõuame, et see arupärimise-ettepanek wõetaks lähemal Riigikogu koosolekul arutusele.

Tallinnas, 18. nowembril
1921. a.

Kommunistlike Töölisterühma nimel:

(Allkirjad) J. Wanja.
E. Kägu.
J. Soans.“)

Kodukorra põhjal on ühel allakirjutajatest ettepaneku põhjendamiseks õigus sõna wõtta.

E. Kägu (kom.): Tutwustan teid sellega, kes on 28. kambri wangid. Nad ei ole mitte tsaariaegsed kohtu poolt sunnitööle mõistetud, waid nad on praeguse aja tööliste esitus. Keskwangimaja türmikuningas tahab omale orje kaswatada Eesti töölisteklassi esitajatest, keda ilma mingi süüta kinni hoitakse. Inimesed on juba 7 kuud kinni, ilma et neile mingisugust süüd oleks ette wõidud tuua, küll aga jutlustab seal türmikuningas Adelberg oma kõlblist moraali. Seda ei tehta üksi sõnadega, waid sunnitakse wange näljaga seda moraali wastu wõtma. See ei ole mitte esimene juhtumine, mida praegune arupärimine käsitab, ma olen sarnast asja ise oma naha peal tunda saanud. See oli 3. augustil, kui minu juure astus sisse wangimaja ülema abi ja sundis mind oma ette põlwili laskma. Kui ma seda ei teinud ja julgesin wastu ütelda, ähwardas ta, et: „Teid saab taltsaks tehtud, kui koera-poegi“. See ei ole mitte esimene ega wii-

mane nähtus, et wangisid sunnitakse Adelbergi ette põlwili laskma ja palume. Et neil inimestel mingit süüd ei leita, kawatseb Einbund neid nii taltsaks teha, neid, töölisteklassi esitajaid, neid tahetakse sunnitöölisteks teha, tahetakse sundida, et nad kohtuwõimude ees ka põlwili laseksid. Kuid seda ei saa meie töölisteklassi esitajad ialgi tegema, et nad ennast leiwatüki eest ära müüwad, nii kui sotsiaaldemokraadid seda on teinud. (W. Linnamägi (kristl.) kohalt: Ikka wõmmusid pahemale poole.) Sarnased nähtused ei kordu mitte üksi keskwangimajas, waid 28. okt. tuli eeluurimise wangimajasse wangimaja ülema abi, ja kui meie tema „tere“ wastu ei wõtnud, haaras ta inimestel kraest kinni, ja just meie Fühma teine sekretäär wisati kartsa, jääkeldrisse. (Paremalt poolt: Waja on ikka wiisakas olla.) Kes türmikinga moraaliõpetust wastu ei wõta, peab nälgima ja külmetama, ja kes wastutab tema terwise eest, kui ta kord wangimajast pääseks. Minu endaga taheti sedasama teha, aga seltsimehed ei lasknud seda sündida, — järgnes näljastreik. Niimoodi tahawad kodanlased, ka siin koostujad-kurnajad, meie klassiwendi häwitada, aga ma ütlen, seda teie ei saa, sest meie türmisistujad ja teised klassiwennad saawad nõndakaua wõitlema, kunni Einbundi ja Pätsi walitsusel päkad püsti. (Keskelt: Wõikohe päkad püsti.)

Et wangistatutele mingit süüd ei leita, siis tahetakse neid üle piiri Wenemaale saata, et siis töörahwale ütelda, — wadake, need on teie eestwedajad. Nad kardawad kodanlasi, ei taha teie eest kannatada ja jooksewad ära. (J. Seljamaa (töer.) kohalt: Aga nad on ju ära jooksnud.) Ei ole ükski ära jooksnud. (Keskelt: Aga kus Allikso on?) See pole teie asi, kus Allikso on. Kas on kahju, et need ohwrid teie elektriwannist pääsesid? (Naer.) Töölised peawad wangimajades nälgima, sest neile ei lubata kodunt sedagi natukest järele tuua, mida omaksed oma piskust nendega jagada tahaksid. Neil pole aga mingit süüd, ka kõige karedam klassikohus ei saa nende süüd mõista; istusin minagi seal ilma süüta kinni, kui mul süüd oleks olnud, ega te siis mind ei oleks wälja lasknud. (W. Linnamägi (kristl.) kohalt: See oli hästi öeldud.) Nüüd tahetakse neid, wangistatud töölisteklassi esitajaid, oma kaelast ära saada ja saadetakse nad üle piiri, et siis kodanlastel hea mängida

oleks. Kuid seda ärge lootke iialgi! Awanewad kord türmiwärawad ja tulewad needsamad mehed ja mõistawad teile kohut ja see on siis täiesti õigusline kohus, mitte klassikohus, waid kohus, kes tinukate üle kohut mõistab. Meie klassiwennad ei lahku kunagi meie hulgast, waid saawad wõitlema niikaua, kui see kodanline mäda kord on lagunenu. Kunni see kantsel, mida teie siia kodanlise korra põhjal olete üles ehitanud, kaob.

Saab aeg tulema, kus meie teie üle kohut mõistame, ka nende eest, kes Seamäe rabas, Tartu kruusaaukudes ja Walgas puhkawad.

Juhataja **J. Kuk**: Rahwaesitaja Kägu, ma palun Teid arupärimise juure jääda.

E. Kägu (kom.): See on täiesti arupärimisega seotud.

Juhataja **J. Kuk**: Ma palun minuga mitte waielda.

E. Kägu (kom.): Meie tahame kätte maksta nende ohwite eest...

Juhataja **J. Kuk**: Ma teen Teile märkuse.

E. Kägu (kom.): ...keda kodanline walitsus ja kurnajad...

Juhataja **J. Kuk**: Ma wõtan Teilt sõna ära.

E. Kägu (kom.): ...on ära tapnud. Sellepärast teen ma ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Kuk**: Kodukorra põhjal peab hääletamine kindlaks tegema, kas arupärimise wastuwõtmiseks arupärimisele tarwiline arv toetajaid leidub. (Hääletatakse.) Arupärimine on saanud poolt 13 häält, sellega on ta tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

5. Rkl. J. Annusson'i küsimine Wabariigi Walitsusele Pärnu maakonnas Seli wallas ettetulnud wahejuhtumise kohta sõdurite ja kohalikkude elanikkude wahel.

J. Annusson (töer.): 8. oktoobril s. a. oli Seli wallas, Pärnu maakonnas, asunik Juhan Rea juures pärast kartuliwõtmise talguid pidu. Kutsumata külalisenä

sena oli ilmunud sinna ka üks Seli wallas asuwa rannawalwe punkti soldat, kes oma wäljakutsuwa ülespidamisega enese peale

üleüldist tähelpanu pööras. Asunik Juhan Rea wend Jaan Rea soowitanud soldatile pidult lahkuda, mida see ka teinud. Warsti ilmunud ta aga ühes teiste rannawalwe punkti sõduritega kokku 4 meest talguliste ruumidesse tagasi, hüüdes: „Käed üles, teie olete arreteeritud!“ Tappa astunud Jaan Rea't hakanud sõdurid püssilaadidega peksma. Rea taganenud akna juure, kus teda soldat püssikuuliga surmawalt haawanud.

Kunni 10. nowembrini ei olnud ükski süüdlane arreteeritud, mis terve ümbruskonna rahwa hulgas rahutut meeleolu sünnitab. Ka pidawat sõdurid kroonu püssidega küla heinamaadel karja keskel jahti.

Palun Wabariigi Walitsuselt seletust, kas kohapealt saadud eelpool toodud sõnum on õige ja kui on, kas on sündmuse asjus kohtulik uurimine ette wõetud.

Juhataja **J. Kuk**: Walitsuse esitaja praegu wastata ei soowi. Seega on siis küsimine ette pandud ja walitsus wastab tema peale kodukorras ettenähtud korras.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

6. Rkl. Maaker'i küsimine Wabariigi Walitsusele Wabariigi Walitsuse poolt 28. jaan. 1920 a. wastuwõetud „määruse metsade ostu-müügi lepingute kohta“ („Riigi Teataja“ nr. 17/18 — 1920 a.) asjus.

W. Maaker (töer.): 1920. a. 28. jaanuaril wõeti Wabariigi Walitsuse poolt wastu määrus metsade ostu-müügi lepingute kohta („Riigi Teataja“ nr. 17/18 — 1920 a.).

Palun Wabariigi Walitsust teatada: 1) Kui palju tuleb selle määruse § 3 põhjal, endistele omanikkudele metsi tasuta raiumiseks wälja anda?

2) Kui palju on selle määruse põhjal metsi 1920/21 majandusaastal wälja antud?

3) Kui palju metsi tuleb selle määruse põhjal 1921/22 majandusaastal wäljaandmisele?

4) Kui suurel arwul loodab põllutöeministeerium käesolewal majandusaastal asunikkusid ehitusmaterjaaliga warustada?

Juhataja **J. Kuk**: Walitsuse esitaja praegu wastata ei soowi, waid wastab kodukorras ettenähtud korras.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

7. Rkl. J. Soans'i
küsimine Waba-
riigi Walitsusele
mässu asjus nõu-
kogude-Wenemaa
Karjalas.

J. Soans (kom.):
 See küsimine on aja-
 lehtede teadete põhjal
 üles wõetud. Ta on
 küll juba Riigikogu
 liigetele päewakorraga
 ühes kätte saadetud,

kuid ma loen ta siiski ette:

„Neil päewil ilmusid ajalehtedes Eesti telegraafi agentuuri teated Karjala nõnda nimetatud „wabadusliikumise“ kohta. Silmatorkawa kaastundmusega kirjeldab „Eta“ mässuliste walgekaartlaste edasitungimist. Muurmanni raudteeliini ja sildade purustamist ning üksikute punawäesalkade maha tapmist.

Edasi teatab „Eta“, et „Karjala esitajad pöörasid Eesti saadiku dr. Kallas'e poole kirjaga, milles Eestilt abi palutakse.“ Ajaleht „Waba Maa“ täiendab selle „Karjala esitajate“ kirja saatmist Eesti saadikule teatega, et need „esitajad“ märgukirja dr. Kallas'ele annud — edasi saamiseks Eesti walitsusele.

Soowin kõige lähemal Riigikogu koosolekul walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on Eesti saadik dr. Kallas wastu wõtnud Karjala walgekaartliste mässajate märgukirja, milles Eesti walitsuselt sellele mässule toetust palutakse?

2) Missugune on Wabariigi Walitsuse seisukoht Karjala walgekaartlaste toetamise asjus nõukogude-Wenemaa wastu?

3) Kas kawatseb walitsus edaspidi oma välispoliitikat nii seada, et walgekaartlised traatpuped, keda teised walitsused nõukogude-Wenemaa pinnal tantsima panewad, mitte ei pööraks Eesti Wabariigi Walitsuse poole abisaamise asjus?

4) Kas on walitsusel kawatsusi nõukogude-Wenemaa Peeterburi kubermangu ingerlaste ja eestlaste „wabastamise“ kohta üleüldse ja nende sõjariistus väljaastumise asjus eriti?

5) Mis abinõud on walitsus tarwitusele wõtnud, et Eestis asuwad Judenitschi ja Bulak-Balahowitschi wäeriismete ohwiterid ja soldatid ei saaks koonduda salkadeks ning üle piiri nõukogude-Wenemaaale tungida ja Tallinna-Peeterburi wahelist transiidiliini ära katkestada?“ (W. Linna mägi (kristl.) kohalt: Hirmul on suured silmad!) Jah, hirmul on suured silmad!

Juhataja J. Kukk: Walitsus wastab küsimise peale kodukorras ettenähtud korras.

Edasi järgnewad rkl. J. Piiskar'i küsimised põllutööministrile.

8. Rkl. J. Piiskar'i **J. Piiskar (is.):**
küsimised: 1) wäi- Palun wastust järg-
kerentnikkude wa- miste küsimistele:
hekordade korral- 1) Kas ja kuidas
damise asjus rendi- kawatseb põllutöömi-
leandjatega; 2) mõi- nisteerium korraldada
sade tükeldamise pärast 1. maid 1922 a.
tõttu maast ilma- nende wäikerentnik-
jäänud mõisatöölise kude wahekordi ren-
elujärje korralda- dileandjatega, kelle
mise asjus; 3) elu- rendilepingud on pi-
aseme seaduseelnõu kendatud Riigikogu
esitamise asjus. poolt 17. märtsil 1921
 a. wastuõetud wäi-

kemaapidajate rendilepingute pikendamise seadusega („Riigi Teataja“ nr. 20 — 1921 a.) kuni 1. maini 1922.

2) Kuidas kawatseb põllutööministeerium korraldada nende mõisatöölise elujärge, kes mõisade tükeldamise tõttu on jäänud ja weelgi jääwad ilma maata ning hoopis ilma eluasemeta.

3) Kas ja millal kawatseb põllutööministeerium esitada Riigikogule eluaseme seaduseelnõu.

Wastust neile küsimistele soowin kas tänasel wõi järgmisel arupärimise koosolekul.

Juhataja J. Kukk: Walitsus wastab ettepannud küsimise peale kodukorras ettenähtud korras.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

9. Wabariigi Walit-
suse wastus Eesti
Rahwaerakonna Riigikogu
rühma aru-
pärimise peale riigistatud
mõisadest
lahutamata karja-
mõisade ning rendi-
talude rendiolude
korraldamise asjus.

Põllutöömi-
nister B. Rost-
feldt: Riigikogu
 liikmed Liigand, Järwe, Jürgenstein ja Birk pöörasid Wabariigi Walitsuse poole arupärimisega riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalu-

de rendiolude korraldamise asjus. Ma loeksin need arupärimise punktid ette:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et mõned riigimõisad wäljamaalaste käes kasutada on, kuna maksew seadus wabariigi lõunapoolses osas wäljamaalastele keelab liikumata waranduste müümist, rendileandmist jne. wäljaspool linna piire (Waata B. e. s. § 620, märkus ja 14. märtsi 1887 a. määrus.)?

2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Sangaste mõisa endine omanik krahw

Berg, kes Soome kodanik, saades põllutöoministeeriumilt Sangaste mõisa kasutamiseks, on mõisa kwootemaa rentnikkudele paar päewa enne jüripäewa uusi renditingimisi pakkunud, kus 1916 a. renti kunni 200 korda on tõsta tahetud ning hiljem, 16/17. juuli öösel umbes 60 rentnikule Walga notaariuse H. Tuule läbi rendilepingud 1-seks maiks 1922 a. ilma ühegi põhjendusega üles ütelnud ning talukohte ühes rentnikkude poolt ehitatud hoonetega tagasi palunud anda?

Kui kõik need asjaolud on Wabariigi Walitsusel teada, siis missuguseid sammusid mõtleb ta astuda, et:

1) edaspidi väljamaalastel rohkem õigusi Eestis ei oleks, kui riigi oma kodanikkudel;

2) et mõisade kasutamisele andmist väljamaalastele seal, kus see seadusega otsekohe keelatud, enam ette ei tuleks, ning sennised ettetulnud juhtumised kõrvaldatud saaksid;

3) et kõigi mõisa, karjamõisa ning talurentnikkudega, kes asuvad maaseadusega riigi kasuks wõõrandatud maa peal, saaksid ilma endiste omanikkude wahetlitusega põllutöoministeeriumi poolt rendilepingud sõlmitud.

Riigikogu liigetel, ja eriti nendel, kes käesolewale arupärimisele alla on kirjutanud, peaks teada olema, et meil väljamaa esitustega mittesoowitaw wahakord tekkis, kui põllutöoministeerium minewal aastal maareformi teostama hakkas. Et maaseaduse põhjal ka väljamaa alamate mõisad ja metsad wõõrandamise alla käisid, kuna aga sama seadus tasuküsimuse lahendamata jättis, pretendeerisid välisriikide esitajad väljamaa alamate waranduste puutumatus peale. Selleaegne Wabariigi Walitsus oli olude tõttu sunnitud välisriikide esitajate ühist protesti arwesse wõtma ja asus seisukohale, et väljamaalaste mõisade wõõrandamise küsimuses tuleks asjasthuwitatud isikutega teatawale kokkuleppele jõuda. Et aga Wabariigi Walitsus makswate seaduste põhjal väljamaalastele wõõrandatawa waranduse tasumaksmist garanteerida ei wõinud, siis otustati nendele, kelle pretensioonid mitte fiktiivsed ei olnud ehk kellele nõudmiste kohta lõpulikule selgusele jõuda ei saadud, jätta nende mõisad esialgu kasutada, kui ilma wolitusega wõõraste asjade ajajatele, — n. n. negotiorum gestoritele, mida maaseaduse § 2 lubab.

Samadel põhjustel jäi Soome alama krahw Bergi Sangaste mõis ka endise pi-

daja, kui negotiorum gestori kätte kasutada. Et Sangaste mõisa renditalude peale waadata tuli, kui väljamaa alama waranduse ja mõisast lahutamata osade peale, siis ei leidnud tollaegne Wabariigi Walitsus wõimaliku olewat neid renditalusid wõõrandada ja rentnikkudega otsekohe- seid rendilepinguid sõlmida, sellepeale waatamata, et makswad maareformi teostamise määrused (§ 37) riigi poolt wõõrandatud maade renditalude pidajatele õigust andsid sarnaste lepingute sõlmimist nõuda 1. maiks 1920 a.

Praegune Wabariigi Walitsus, arwesse wõttes meie välispoliitilist seisukorda, ei wõinud endist kokkuleppe poliitikat muuta ja andis põllutöoministeeriumile väljamaa alamate mõisade küsimuses juhtnöörid, mis olemasolewa korra püsima jätsid. Wahapeal oli põllutöoministeerium kõiki abinõusid käsitanud, et üksikute väljamaa alamate mõisadega selgusele jõuda. Tehti wõrdlemisi suur töö ära, mille tagajärjed wiljakad olid. Paljud pretensioonid kukusid ära. Jõuti selgusele, et mitmed mõisad olid väljamaalaste kätte sattunud mitte seaduslikul teel, s. t. ostetud peale maareformi wäljakuulutamist. Need mõisad kõrvaldati väljamaalaste mõisade arwust ja wõeti üle. Seda ei juhtunud tänini Sangaste mõisaga mitte, ja on arusaadaw, et Sangaste mõisa renditalude küsimus praegu weel lahendamata on.

Loomulik oleks, et Sangaste kwootalude rent täpipealselt riigi rendile wastaks. Kahjuks oli aga mõisapidaja rendi teisiti kalkuleerinud ja nimelt, maarendi hinnale juure arwanud ka hoonete rendi ning kulud, mis nende parandustega seotud, kuna riigirentnikud hoonete eest eriti maksawad ja jookswad remondi tööd omal kulul teewad.

Ministeeriumile ettepanud andmete järele oli krahw Bergi poolt määratud rent umbes 100% kõrgem, kui riigi rent on, kuid tõelikult ta nii palju kõrgem ei ole, sest hoonete eest rentnik renti ei maksa ja peale selle on mõisapidaja kohustatud ehitusmaterjaali tasuta andma. Kas see rent 1916 a. rendiga wõrreldes 100—200 korda kõrgem on, on raske öelda. Kui arupärijad öelda tahawad, et rentnik ühe kuld- rubla asemel maksab 100—200 marka, siis arwan mina, et need tingimised weel nii väga hirmsad ei ole. Riigirentnikud maksawad ka iga puhaskasu rubla asemel 5. kilo rukki hinna. Praeguste turuhindade juures maksab 5 kilo ca 100 mk. Kuid siiski, kui põllutöoministeerium teada sai,

maikuu lõpul, et Sangaste renditalude rent kõrgem on riigi rendist, astus ta rentnikkude huwide kaitsjana välja ja tagajärjed olid järgmised: Esimese poole aasta eest maksavad rentnikud krahw Bergi poolt määratud rendi ja teise poole aasta eest riigirendi. Renditingimisi täitsa ühtlustada võimalik ei olnud, sest mõned rentnikud olid juba rendi ära maksnud ja üks osa natuuras tagasi saanud.

Mis puutub rendilepingute ülesütlemisse, mis arupärimise järele nii haruldastel öösel toimetatud, siis ei ole minulle selle kohta täpiseid andmeid. Walga notaarius herra Tuul on aga ajalehtedes öiendanud, et ülesütlemine harilikult „seaduslikul ajal“ olnud, see tähendab enne 11 õhtul. Samuti pole minul lähemalt teada, missugustel põhjustel Sangastes sõjariistadest laskmist ette tuli ja kes laskja oli. Kuuldawasti on see asi kohtus uurimisel.

Wäga austatud arupärijad on arwamisel, et Wabariigi Walitsus on Lõuna-Eestis maksu seaduse wastu talitanud, andes wäljamaalastele kasutada riigimõisad, kuna Balti eraseaduse § 620 keelab liikumata waranduse müümist ja rentimist wäljamaalastele wäljaspool linna piire. Selles arupärimise osas pole juriidiline alus mitte selge. Tõesti oli Wene ajal Liiwi kubermangus sarnane seadus maksmas, kuid meie juristid pole selgusele jõudnud, kas ta weel praegu maksew on, wõi mitte. Isegi olla 2 kohtuministri seletused selles asjas lahku läinud. Mina arwan, et seda seadust, kui ta ka oma maksu kaotanud ei ole, käesolewal juhtumisel wist mitte otstarbekohane pole käsitada. Kui meie riigikohus ka otsusele jõuaks, et § 620 põhjal wäljamaalaste õigused Lõuna-Eestis mõnes suhtes piiratud on, siis tekib küsimus, kas on sarnane otsus maksew ka krahw Bergi kohta, kes Soome alam. Wene seadus ei keelanud Soome kodanikkudele Lõuna-Eestis maade omandamist ja krahw Berg pole mitte põllutöoministeeriumi käest riigimõisa kasutamiseks saanud; waid kasutab ülewõtmata, ehk küll maaseadusega riigistatud mõisa, kui negotiorum gestor. Pealegi, kui seaduse alusel wõiks selgeks teha, et tema negotiorum gestorina mõisa pidada ei wõi, siis ei ole ka weel midagi kätte saadud. Weneaegses seaduses on ühtlasi ette nähtud ka liikumata waranduste likwideerimise kord sel juhtumisel, kui nende omanik wäljamaa alam ning temal õigust pole seda warandust kasutada. Seadus näeb ette, et tema on sunnitud

waranduse likwideerima müümise, kinkimise ehk mõnel muul teel. Praegumaksew Eestimaa seadus seda teed aga ei võimalda. Lõppude lõpuks oleksime jällegi pidanud otsusele jõudma, et ilma tasukõsimuse lahendamisetä meie ikkagi asjast üle ei saa.

Tagasi tulles arupärimises ülesseatud küsimiste juure, oleks wastata, et 1) Wabariigi Walitsus ei ole tahtnud ja ei tahagi wäljamaalastele rohkem õigusi anda, kui riigi oma kodanikkudel neid on; kuid siiski ei wõi walitsus wäljamaalaste käest rohkem nõuda, kui meie kodanikkude käest wäljamaal nõutakse. Wabariigi Walitsusel tuleb talitada arwesse wõttes meie wälispoliitilist seisukorda ja rahwuswahelisi wahekordi.

Teise küsimise peale, — mis arwab Wabariigi Walitsus teha, et mõisade kasutamisele andmist wäljamaalastele seal, kus see seadusega otsekohe keelatud, enam ette ei tuleks, — oleks mul wastata, et ühtegi riigimõisa wäljamaalaste käes seaduswastaselt kasutada ei ole. Kui wäljamaalaste mõisad põllutöoministeeriumi poolt tänini üle wõetud ei ole ja need weel praegu endiste omanikkude käes kasutada on, kui negotiorum gestoritel, siis on see maaseaduse § 12 põhjal lubatud ja seesugune kasutamise wiis on meie wälispoliitika seisukorrast tingitud.

Kolmanda küsimise kohta, — mis arwab Wabariigi Walitsus ette wõtta, et kõigi rentnikkudega, kes asuwad maaseadusega riigi kasuks wõõrandatud maa peal, saaksid ilma endiste omanikkude wahetalituse põllutöoministeeriumi poolt rendilepingud tehtud, — wõiksin wastata, et see oleks teostataw ainult siis, kui wäljamaalastele nende käest wõõrandatud mõisade ja metsade eest tasu makstud ehk kui nende teised olulised garantiid antud on. Selle küsimuse lahendamise loeb Wabariigi Walitsus oma lähemate ülesannete hulka.

Juhataja **J. Kukk**: Kas arupärijad on selle seletusega rahuldatud? Kui mitte, kas soowitakse siis läbirääkimisi algada ja millal? — On ettepanek tehtud läbirääkimisi kohe alustada. Panen hääletamisele, et arupärimise kohta läbirääkimisi kohe alustada. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. On otsustatud läbirääkimisi kohe alustada.

A. Kerem (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Minul ei ole palju ütelda. Ka minu rühm oleks ehk ilma läbirääkimisteta leppida wõinud, kui Riigikogu ko-

dukord rahulolemise awaldust põhjendada oleks lubanud; et seda lubatud ei ole, siis pidime läbirääkimisi tarwitama, et mõne asjaolu peale tähelpanu juhtida.

Mis herra põllutööminister siin ette tõi, on meid enam-wähem rahuldanud. Kuid, et õieti asja seisukorda hinnata ja arusaamatust ära hoida, juhin tähelpanu selle peale, et sel ajal, kui arupärimisega esineti, oli asjade seisukord hoopis teine kui praegu. Sel ajal oli 100 rentnikule üles öeldud ja jüripäew ähwardas igat ühte neist kõigi karmustega, ehk kes sellest pääseda tahtis, pidi renti kunni 200 korda enam, wõrreldes ennesõjaaegse rendiga, mõisapidajale maksma. Põllutööminister tähendas, et sarnane rent taruhinnale wastab, mina aga ütlen, et sarnane rent igal põllumehel üle jõu käib ja majapidamise pankrotti wiib. Kui 200-kordselt renti arwata, wõrreldes ennesõjaaegse rendiga, siis teeks see keskmise kahahobuse normaal-talu kohta 30—40.000 mrk. wälja, missugune rent igale korralikule põllumehele täiesti wastu wõtmata.

Ma toonitan weel kord, et sel ajal, kui arupärimisega esineti, oli seisukord sarnane, et ülekohtuse rendi nõudmise mõjul umbes 100 Sangaste mõisa rentnikku oma kohtadelt sunniti lahkuma, kus nad, wõib olla, mitmendat põlwe asusid.

Herra põllutööminister seletas, et seisukord nüüd lahendatud on ja rentnikkudel rent riigirendi suuruses määratud. Tähendab, herra põllutööministril oli wõim käes, millega sarnaseid seisukordi lahendada, kuid enne keeldus ta oma wõimu tarwitamast, kunni esineti arupärimisega.

Ma pean ka seda alla kriipsutama, et teatawatel välispoliitilistel põhjustel läinud aastal põllutööministeerium wäljamaalaste mõisaid igakord riigi kätte ei wõtnud, waid endised omanikud jäeti kunni wahekorjade selgitamiseni negotiorum gestoritena, wolitusteta wõõra asjade walitsejana, pidajateks edasi, mille juures aga lubataw ei olnud, et sarnased pidajad alarentnikkudele raskemaid kohustusi peale oleksid panna wõinud, kui riik oma rentnikkudele pani; wastasel korral oleks põllutööminister sarnaste pidajate wolitused lõpetanud ja maad riigi kätte wõtnud.

Kuid, et sarnaste küsimuste tekkimist, millest jutt arupärimises, jäänudalt kõrwaldada, on tarwis wäljamaalaste maade likwideerimise küsimuses lähemal ajal selgusele jõuda. Selleks on aga esimeses joones tarwis wõõrandatud wäljamaalaste maade tasuküsimus ära otsustada.

Et tasuseadus mitte ainult wäljamaalaste mõisade kohta, waid ka teiste maade kohta, sama rutuline, sellepärast paneb meie rühm järgmise ülemineku-wormeli ette: „Wabariigi Walitsuse seletuste ärakuulamise järele tarwilikuks tunnistades maaseaduse läbi wõõrandatud maade, nende hulgas ka wäljamaalaste maade tasuküsimuse rutulikku lahendust ja soowi awaldades, et walitsus wõimalikult pea esineks seaduseelnõuga wõõrandatud maade tasuküsimuse kohta, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Põllutööminister **B. Rostfeldt**: Ma tahtsin ainult ühe asja peale tähelpanu juhtida. Rahwasaadik Kerem ütles, et kui rent oleks niisama suur olnud, kui riigirent, siis ei oleks mingisuguseid sekeldusi tulnud. Ma ütlen ka sedasama. Aga rendilepingud olid 1. maist tehtud, kuna meie saime sellest hiljem teada. (A. Kerem (rhw.) kohalt: Aga ikkagi enne arupärimist!) Ma wõiks ju pikemalt seletada, kuidas see juhtus, aga ma ei taha siin rohkem peatada, sest sellel olulist tähtsust praegu ei ole.

A. Birk (rhw.): Ma tahaksin ühte wäikest nähtust põllutööministri wastuses puudutada, mis ka tulewikus wõib arusaamatusi tuua, kui ta korraldamata jääb. Nimelt puudutas herra põllutööminister selle arupärimise peale wastates Walga notaariuse Tuule tegewust. Ma pean tähendama, et kuigi meil notariaal-tegewuse kohta antud seadused ja määrused täit selgust ei anna, millal, mis ajal kõiksuguseid teadaandeid kätte wõib anda, siiski on nüüd selge, et käesolewal juhtumisel on notaarius vähemalt sündsuse tunde wastu eksinud. Nagu arupärimises ette toodi, on kätteandmine öösel sündinud, ja kuigi notaarius Tuul ajalehes on seletanud, et see seaduses lubatud ajal on sündinud, siiski tuleb tähendada, et seaduse selgusetuse peale waatamata, kätteandmine ometi ei sündinud lubatud ajal.

Pea meelega tuleb märkida, et notariaal-seaduses on ette nähtud, et notaarius peab 6 tundi oma kontoris olema. Arusaadaw, et ta sel ajal siis wäljaspool — waldades — ei saa ümber sõita. Igatahes peab aga arwama, et teadaannete kätteandmine öösel ikkagi ei tohiks sündida. Niisugusele arwamisele wõib tulla ühe teise seaduse põhjal. Wõtame, näituseks, kriminaal-kohtupidamise seaduse. Siit näeme, et läbiotsimisigi ja kinniwõtmisi öösel ei pea tegema, wälja arwatud häda korral ja ka

siis peab protokollil põhjendused üles võtma, mispärast öösel tehti. Kui aga nüüd notaarius Tuul käis teadaandeid öösel kätte andmas, siis oli see igatahes väga vähe põhjendatud ja sellest võib järeldada, et see notaariuse tegewus teatawal määral isegi seaduse mõtte vastu eksimine oli. Sellepärast arwan mina, et meie ei ole selles küsimuses walitsuselt täit selgust saanud. Et tulewikus niisugustes asjades enam hõõrumisi ei tuleks, peaks kindlad juhtnöörid notaariustele andma, millal nemad väljaspool oma kontorid võiksid töötada ja igatahes peaks neile ära keelutama öösel teadaandeid kätte toimetada.

Mis puutub nüüd neisse juriidilistesse arutustesse, kas väljaspool sadamalinnasid võivad väljamaalased omale liikumata warandusi omandada või mitte, siis pean ma üttelema, et sellekohane keeluseadus mitte muudetud ei ole. Igatahes aga läksid arupärijad sellest seisukohast välja, et krahw Bergiga oli ministeeriumil uus leping tehtud. Kui aga nüüd herra põllutööminister seletab, et krahw Berg kasutas seda mõisa negotiorum gestorina, siis kaotab meie põhiseadus palju oma väärtusest.

Mis puutub nüüd rendisse, siis pean ma tähendama, et herra põllutööminister võtís teatawa kahtluse alla meie andmed renditõstmise kohta, et kas nad ka tõesti tõele wastawad. Nad wastawad tõele ja mul on selleks kindlad andmed käepärast, ja ma võiks terwed tabelid selle kohta ette tuua, aga ma ei taha Riigikogu sellega koorjata. Nendest on näha, et renti on tõstetud 160—180 korda ja mõnes kohas enamgi. Ja niisugune rent tundub riigirendi kõrwal liiga rängana.

Minister ütles, et esimese poolaasta rent peab muutmata jääma ja teise poolaasta rent langeb tagasi riigirendi normini. See ei ole küllalt õnnelik küsimuse lahendamine ja kui juba teda lahendada, siis lahendada lõpulikult. Selle segaduse tõttu, mis sündinud, ei maksetawat praegu Sangaste renti mitte, ja nimelt renteis ei võetawat renti vastu ja krahwiga ei taheta tekkinud wahekordade ja kõrgendatud kujul mittewastawa rendi tõttu tegemist teha. Nii on lahendamise jätkamine tarwiline, ja meie tahame loota, et põllutööminister oma võimu ja kõiki seaduslikka võimalusi ei jäta tarwitamata, et Sangaste asi lõpulikult laheneks ja et mujal pool sarnased nähtused ei korduks.

A. Palwadre (sd.): Ma ei taha lähemalt peatada nende õigusliste wahekor-

dade juures, mis käesolewa arupärimise puhul on tekkinud. Ma olen sellega nõus, et võib ühel kui ka teisel arwamisel olla. Kuid mulle näib üks asi sel puhul selge olevat, nimelt, et põllutööministril on õigus oma mõju awaldada kõikide mõisnikkude peale, kes mõisaid peawad kui negotiorum gestores. Rahwaerakond tõstis küsimuse üles sel puhul, kui wahekord läks terawaks mõisniku ja peremeeste wahel. Põllutööminister seletas, et tema ei võinud või ei saanud kohe wahete segada, sest asi tuli liiga ootamata jne. Sangaste mõisas oli ka konflikt mõisniku ja mõisatöölise wahel. Aprillikuul öeldi hulk mõisatöölisi üles, kes selle läbi väga raskesse seisukorda olid pandud. Isegi wallanõukogu võttis tööliste lahtilaskmise küsimuse oma päewakorda ja otsustas pöörata põllutööministri poole palwega, et põllutööministeerium asjasse wahete segaks ja ei lasteks mitte hulgaliselt töölisi lahti lasta. See palwe aga jäeti tähele panemata. Wallanõukogu otsus ilmutati tol korral ajakirjanduses. Nii on põllutööminister peremeeste suhtes wahete seganud, kuid ei ole tööliste suhtes seda mitte teinud. Tahaksin loota, et põllutööministeerium, tarwita-des oma võimu, mis tal tingimata olemas on ja millest ka rahwasaadik Kerem, kui endine põllutööminister, kõneles, mitte ainult peremeeste seisukorra lahendamiseks wahete ei astu, waid et ta ka hulgalise tööliste lahtilaskmise korral välja astuks.

(Sekretääri kohale asub sekretäär. **A. Tupits.**)

Juhataja J. Kukk: Peale rkl. Keremi ülemineku-wormeli on sisse tulnud ülemineku-wormel rkl. Arro poolt, mis järgmiselt käib: „Wabariigi Walitsuse wastust Eesti Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise peale riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalude rendiolude korraldamise asjus ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“ Rahwaerakonna poolt esitatud ülemineku-wormel on motiweeritud ja tuleb sellepärast esimesena hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw enamuse on vastu. Sellega on see ülemineku-wormel tagasi lükatud. (Hääletatakse rkl. Arro wormelit.) Nähtaw vähemuse on vastu. Sellega on rkl. Arro ülemineku-wormel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

10. Wabariigi Walitsuse wastus E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise peale siseministeeriumi tegewuse kohta Pärnu maakonnaõukogu peale surweawaldamise suhtes.

Siseminister K. Einbund: Austatud rahwaesitajad! Iseseisew Sotsialistlik Riigikogu rühm pööras 20. oktoobril Wabariigi Walitsuse poole arupärimisega surweawaldamise asjus

Pärnu maakonnaõukogu peale. Arupärimises on üles seatud järgmised küsimised:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsus on siseministri ülesandel kirjaliku ähwarduse teel surwet awaldanud Pärnu maakonnaõukogu peale, ilma et tähendatud peawalitsusel põhjust oleks olnud nõukogu otsuste wastu protesteeridagi.

2) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et sarnased nähtused ei korduks ja omawalitsuste juhtiwail asutusil — nõukogudel — võimalik oleks omi ülesandeid täita ilma wälise surweta.

Asja kõik enne arupärimise esitamist oli järgmine: Pärnu maakonnaõukogu poolt oli wiimaste maakonnaõukogu walimiste järele walitud maakonnawalitsus. See maakonnawalitsus ei olnud järewalwe korras mitte protesteeritud, tähendab, ta oli sellega oma tegewuse alal ametisse kinnitatud. Maakonnawalitsuse liikmed astusid tegewusse selles arwamises, et neil õigus on oma wolituste kestwuse ajal, s. t. kuni 1. jaanuarini 1924, oma tööd jätkata, kui mitte seaduslikka põhjusi ei ole, mis neid sunniks oma tegewust lõpetama. Sellest hoolimata esines maakonnaõukogu koosolekul 10. juunil s. a. — sel koosolekul oli väga pikk päewakord maakonnawalitsuse poolt ettenähtud väga mitmesuguste asjade kohta — kokku 23 punkti — sotsiaaldemokraatlise rühma esitaja ja teatas, et nemad maakonnawalitsust praeguse koosseisu juures ei usalda ja sellepärast kõigi päewakorra-punktide wastu hääletawad. Pean tähendama, et päewakorras olid ka niisugused punktid, mis maakonnawalitsus juba seaduse järele sel koosolekul oleks pidanud ära otsustama. Seal oli väga põnewaid küsimusi, kuid sellest hoolimata teatas nimetatud rühma esitaja, et kogu rühmi kõigi nende punktide wastu saab hääletama. Sel puhul tehti koosolekul waheaeg, seda teadaannet silmas pidades. Peale waheaja uuesti kokku astudes deklareerisid ka mõne teise rühma esitajad, et nemad samuti saawad nende punktide wastu hääletama.

(Juhataja kohale asub abiesimees K. Wirma.)

Ainult põllumeeste rühm juhtis selle peale tähelepanu, et nendel on maakonnawalitsuses kõigest 1 esitaja ja nende esitaja ei leia mitte võimaliku olewat omi kohustusi wabatahtlikult maha panna, sellepärast, et tema on walitud 3 aasta peale. Ka teatab tema, et tema mingisugust süütegu ei ole teinud ja et tema walimise õigusi mitte ei ole ära kaotanud. Ka ei ole tema niisugust süüdi teinud, et tema juba sellekohase kohtuotsuse peale peaks oma wolitused maha panema ja sellepärast kohalt tema ei lahu. Sotsiaaldemokraatlise rühma esitaja aga tähendas, et nende rühm ei kutsu oma esitajat mitte ära, waid jätab tema informatsiooni otstarbel maakonnawalitsusesse sennikaua, kui ükskord maakonnawalitsuse küsimus lahendatud saab. Edasi teatasid Markson, Raud ja Kool, et nemad ei kuulu kuhugi rühma, kui erapooletud, ja sellepärast ei leia nemad võimaliku olewat omi wolitusi maha panna ja maakonnawalitsuse tegewusest loobuda. 30. juunil s. a. kirjaga nr. 1132 pööras maakonnawalitsus siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsuse poole, kus tema teatab, et maakonnawalitsus on sellel arwamisel olnud, et tema ametist mitte tagasi ei astu. Kirja juures saadeti ühtlasi ka Pärnu maakonnaõukogu 10. juuni koosoleku protokollil ärakiri. Kirja lõpus ütleb tema, et edaspidi juhtuwaid arusaamatusi selles asjas ära hoida on tarwilik omawalitsusajade peawalitsuse seletust, mis makswate seaduste põhjal tekkinud olukorras teha.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär W. Pezold.)

Et seletuse pärimisega oli pööratud omawalitsusajade peawalitsuse poole, siis oli loomulik, et tema selle kirja peale wastama pidi ja wastuse andmine sündis 5-dal augustil s. a. Wastuskirja sissejuhatust, arwan mina, ei ole wist tarwis ette kanda, sest see konstateerib ainult seda, mis enne juba sündinud oli. Tähtsamad on punktid, mida ma ette kannan:

Punkt 1) et praegune Pärnu maakonnaõukogu makswa walimisseaduse järele seaduslikus korras on walitud ja tegewusse astunud; 2) et sellesama nõukogu poolt 19. märtsil s. a. praegu tegutsew maakonnawalitsus on moodustatud, missuguse moodustamise wastu, kui seaduslikul alusel toimetatud, siseministeeriumi, kui järewalwe asutuse poolt protesti ei ole

awaldatud; 3) et ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 6. septembril 1920 a. wastuwõetud ja Asutawa Kogu poolt 26. oktoobril 1920. a. muudetud ja täiendatud maakonnanõukogude walimise seaduse § 79 järele praeguste maakonnanõukogude ja nende poolt walitud maakonnawalitsuste wolitused kunni 1. jaanuarini 1924 a. kestawad („Riigi Teataja“ nr. 147/148, 187/188 — 1920 a.); 4) et makswad seadused, arwesse wõttes seda asjaolu, et sagedane walitsuse liigete wahetus omawalitsuse asutustes wiimaste tegewuse peale täiesti halwawat mõju awaldake, mingit õigust ei anna nõukogudele ja wolikogudele üleüldist nõudmist üles seada walitsuse liigete ametist lahkumiseks enne seaduslikku tähtaega, pealegi kui seda nõudmist parlamentlisse korruga demokraatlisel alusel põhjendatakse, millele omawalitsuste seadustes alust ei leidu; (J. Piiskar (is.): Mis Teie muist wahela jätate.) 5) et nimetatud liigete lahkumine wõib sündida ainult põhjustel, mis seaduses otsekohe ette ei ole toodud, — leiab siseministeerium, et üksikute rühmade nõudmisel 10. juuni koosolekul maakonnawalitsuse liikmete lahkumise kohta, mingit seaduslikku alust ei ole ja maakonnawalitsusel sellepärast oma kohuste täitmist jätkata tuleb kunni oma seadusliste wolituste kestwuseni. Lõpuks aga lisab omawalitsusasjade peawalitsus järgmist juure: mõtleb aga maakonnanõukogu oma tegewust ka edaspidi niisugusele alusele rajada, nagu see 10. juuni koosolekul kujunes, missugune olukord maakonnawalitsuse töö ja tegewuse täiesti seisma paneb, siis leiab juba keskwalitsus, kes iseenesestki sarnase olukorraga leppida ei saa, tarwilisi teid, et maakonnanõukogu tegewust õigetesse rööbastesse juhtida. (J. Piiskar (is.): Waat need rööpad, need rööpad! Pahemal pool naer.) Selle järele astus 26. augustil Pärnu maakonnanõukogu uuesti kokku. Päewakorras oli 14 punkti, muuseas jällegi niisugune punkt, mis maakonna elu kui ka seaduse täitmiseks oleks pidanud tingimata ära otsustatud saama. Sellest hoolimata teatasid üksikute rühmade esitajad, et nemad siseministeeriumi kirjas, mis maakonnawalitsus oma heaksarwamisel ja oma äranägemisel oli ette kannud maakonnanõukogu koosolekul ja päewakorda wõtnud, — leiawad ähwardusi. (J. Piiskar (is.): Enamus leiab!) Noh, selle kohta ma ei tea mitte midagi kindlat ütelda, sest ma ei olnud mitte sellel koosolekul. Üksikute rühmade esitajad teata-

wad, et nemad ei saa mitte enam koosolekust osa wõtta, lahkuvad sealt ja lõhuwad kwoorumi, selle asemel, et seda kirja, kui see maakonnanõukogu koosolekul päewakorra-punktina oli esitatud, arutusele wõtta, kas jääda endise juure, wõi mitte. Selle asemel lõhutakse kwoorum ja minnakse koosolekult, ilma et ühtegi päewakorrapunkti oleks saadud läbi arutada. Peale selle pööras 26. augustil — see koosolek oli 18. augustil — Pärnu maakonnawalitsus uuesti kirjaga omawalitsusasjade peawalitsuse poole, mille kohta ta jälle saadab protokollu ja palub nüüd wastawaid juhtnõore, mis selles asjas ette wõtta. Peale selle, kui see asi minu kätte tuli, tegin ma järgmise otsuse: „Ministeerium, kui järewalwe asutus, ei saa selles asjas juhtnõore anda.“ Eelmises kirjas palus Pärnu maakonnawalitsus seaduslikkuse suhtes seletust anda, mis ka sai tehtud. Sellega on peawalitsuse ülesanne täidetud. Tuleb ka edaspidi maakonnawalitsuse, kui ka maakonnanõukogu tegewuses sarnaseid asju ette, mis maakonna walitsemise hädaohtu seab; peab talitama seaduslikus korras ja wastawaid samme astuma asja lahendamiseks seadusandlises korras. (Segased wahelhüüded pahemalt poolt.) Selle juure tulen ma ka warsti. — Selle põhjal anti omawalitsusasjade peawalitsusest Pärnu maakonnawalitsusele teada, millest ka ühtlasi teatati, et nõukogu koosolekul wastuwõetud otsuse täitmise wastu takistusi ei ole. — seal oli nimelt üks otsus tehtud ametnikkude palga määramise asjus. See oli lühidalt asja kääk ise. Enne kui ma küsimiste peale wastan, lubaksin ma, austatud Riigikogu liikmed, mõne üksiku küsimise kohta seletust anda; mis sel puhul tekkida wõiks ja mis wõiks ka ühtlasi wastuseks olla arupärimises ettepanud küsimistele. Esimene minu arwates peaks olema see, et kas on siseministril õigus wastata, sellepärast, et arupärijad ise seletawad, et siseminister olewat just kui oma wõimupiiridest üle astunud, see tähendab, siseministeeriumi omawalitsusasjade peawalitsus tema ülesandel, sellepärast et omawalitsuse järewalwe seadus tõmbawat sellele niisuguse piiri ette, et siseminister niisugust seletust mitte ei oleks wõinud anda. (J. Piiskar (is.) hüüab wahela.) Oodake, oodake, see tuleb ka! Siin pean mina tähendama, et keskwalitsuse ja omawalitsusasjade peawalitsuse ja omawalitsuste asutuste wahelkord ei seisa kirjawahetuses seletuste andmiseks ja mitte ainult selles, mis on järewalwe seaduses tähendatud. Järewalwe

seaduses antakse järgmised õigused: esiteks — protesti tõsta, kui leitakse otsused wastuwõtmatud olewat; teiseks — otsuste täitmist niisugustel kordadel seisma panna, kui ka otsuste täitmise vastu nendel puhkudel protesteerida, ja rewideerimisi kas siseministri enese ehk tema esitaja poolt ette võtta. Edasi teistes seadustes antakse siseministeeriumile ja teistele keskwalitsusasutustele weel täiendawaid wõimalusi. muuseas pöörata omawalitsuse asutuste poole igasuguste järelepärimistega ja omawalitsuse asutused on kohustatud niisugustel kordadel wastama. Edasi on õigus antud siseministeeriumile ja ka teistele asutustele ettepanekuid teha omawalitsuse asutustele, et nende poolt ette pandud küsimused päewakorda wõetaks ja neid läbi arutades otsused tehtaks. Edasi on wahekord omawalitsuse asutuste ja walitsuse asutuste wahel iseäranis sellepärast isesugune, et omawalitsuse asutused meie põhi-seaduse järele kohapeal, ka riigiwõimu teostajad on. Selle isesuguse wahekorra pärast on keskwalitsuse asutused sunnitud omawalitsuse asutustele igasuguseid ettepanekuid tegema. Samal põhjusel pööravad omawalitsuse asutused omalt poolt pärimistega keskwalitsuse poole, mis teha ühel ehk teisel korral jne. Tähendab, siin on tegemist walitsuse aparaadiga, aga mitte kohtu aparaadiga, ja riigivalitsuse asutus on wolitatud ja kohustatud wastust ja seletust andma. Iga riigiasutus on wolitatud ja kohustatud iga niisuguse seletusepärime peale, nagu ma juba tähendasin omalt poolt seletust andma. Niisugune wahekord siseministeeriumi ja omawalitsuse asutuste wahel ei teostu mitte ainult järewalwe seaduse piirides, waid tema on laiemaulatuline. Sellepärast on loomulik, et kui Pärnu maakonnawalitsus pööras niisuguse järelepärimisega, seletuse nõudmisega, siseministeeriumi poole, siis siseministeerium mitte ainult õigustatud ei olnud, waid kohustatud oli oma arwamist awaldama, seletust andma maakonnawalitsusele. Etteloetud omawalitsusasjade peawalitsuse kiri ei sisalda eneses oma iseloomu poolest etteõudud punktide poolest muud, kui seletuse andmist Pärnu maakonnawalitsusele. Kui Pärnu maakonnawalitsus omalt poolt tarwiliku leidis, — siseministeeriumi poolt otsekohest ettepanekut ei olnud, waid kiri oli adresseeritud Pärnu maakonnawalitsusele, nagu ikka niisugustel juhtumistel tehtud on, — seda nõukogu päewakorda wõtta, siis oleks pidanud nõukogu maakonnawalitsuse kodukorra § 16 põhjal selle peale

waatama kui ettepaneku peale, mis keskwalitsuselt tuli. Maakonnakoogu oleks pidanud selle siis läbi arutama ja selle päewakorra-punkti kohta oma otsuse tegema, kas tema wõtab maakonnawalitsuselt wolitused ära, wõi ei. Siis oleks, kui see otsus oleks tehtud, wõimalus olnud ka selle vastu protesteerida riigikohtu ees, kes oleks seletanud, kas on õigus maakonnawalitsuse liigetelt wolitusi ära wõtta enne tähtaja lõppu ilma mingi põhjuseta. Seda aga Pärnu maakonnakoogu ei teinud, ta läks laiali, ilma et ta selle kohta mingisugust otsust oleks teinud, deklareeriti lihtsalt omawalitsusasjade peawalitsuse kirja, ja ei wõetud seda ettepanekuna. Sellepärast ei saanud ka maakonnawalitsuse liigete wolituste ärawõtmisel mingisugust alust olla. Otsus on tehtud praegusel korral, nii ütelda, pöranda all. Mis peab nüüd tegema keskwalitsus, kelle kohus on teostada järewalwet. Praegusel korral näib mulle, et siin tõesti maakonnakoogu ebaõigele seisukohale on asumud, sellega, et tema enesel õiguse arwas olewat ilma otsuse tegemata, ütlen weel — õiguse arwas olewat — walitsuse liigetele ütelda, — teie peate oma wolitused maha panema. Õigem aga minu arwates oleks, ja loomulikum oleks olnud, et maakonnakoogu seda kirja mitte poleks pidanud ette kandma, sest kiri oli adresseeritud maakonnawalitsusele mitte järewalwe korras, waid kui seletus. Kui aga tema juba päewakorda tuli, siis oleks pidanud tema kohta otsus tehtama. (Pahemalt poolt: Aga ähwardused?) Oodake, oodake, ma tulen kohe selle juure.

Järgmine küsimus on ähwardused, ja selle peal just arupärimine poseeribki. See nõndanimetatud „ähwardus“ ei ole omawalitsusasjade peawalitsuse kirjas mitte iseseiswa punktina, waid lõppu mahutatud tähendusena, et kui sarnane olukord ikka edasi kestab Pärnu maakonnawalitsuses, siis teid peab leidma, kuidas Pärnu maakonnawalitsust õigetessee rööbastesse juhtida. Maakonna walitsemist laias mõttes wõttes, käib selle alla ka nõukogu tegewus. Ma pean selle kohta järgmist tähendama, et kui mina isiklikult oleksin selle kirja kokku seadnud, siis mina, — kui tegeliku poliitikaga rohkem tuttaw, — wõib olla, poleks niisugust lauset ette toonud. Meie peame aga arwesse wõtma, et siin on tegemist praegusel korral maakonnawalitsuse ja omawalitsusasjade peawalitsuse omawahelise kirjawahetusega, kus niisugust tooni wahel sekka wõib ette tulla, ja see arusa-

matusi võib tekitada. Sellega ei taha ma aga sugugi ütelda, et sellel igasugune alus puudub, et ei ole õigustatud omavalitsusasjade peawalitsus Pärnu maakonnawalitsusele sellest kirjutama, sest kui see kirjutatud on, siis peab selles asjas ka täieliku vastutuse oma peale võtma, ja, nii kui mina sellest aru saan, ei ole siin, — ja nii on ka omavalitsusasjade peawalitsus sellest aru saanud, — mitte midagi, mis oleks hukkamõistetav, ehk mis oleks surve avaldamine Pärnu maakonnakohtu peale. Selles lõpus tähendatakse, et keskwalitsus niisugusel korral loomulikult peab teid otsima asja lahendamiseks. Riigi võimu teostamine on kohtadel omawalitsuse asutuste kätte antud ja kogu riigi hea käekäik oleneb suurel määral sellest, kuidas üksikud maakonnad omawalitsuse asutuste kaudu valitsetud saavad. Meie võime enesetele täielikult niisuguseid võimalusi ette kujutada, kus omawalitsuse asutus walimiste tagajärjel niisugusesse seisukorda on sattunud, et tema töö võimetus on, ja niisuguseid juhtumisi ei tule üksi mitte meil ette, vaid ka teistes riikides. Et aga kolmeks aastaks, omawalitsuse wolituste kestwuse lõpuni, — ma ütlen, võib ka halwemaid asju ette tulla, kui Pärnu maakonnas, — maakond jääks täiesti ilma walitsemiseta, ei ole mitte ette kujutatav ja keskwalitsus ühes Riigikoguga ei saa seda mitte lubada. Wõtame Pärnu maakonnawalitsuse loo praegusel korral. Mingisugust seaduslist alust ei ole walitsusel maakonnawalitsuse liikmeid ametist lahti lasta. Seda ei ole mingisugust võimalust teha. Kujutame nüüd ette, et maakonnakohtu jääb kangekaelselt oma endise seisukoha juure ja see kestab 3 aastat. Ma arwan, et niisuguse wahekorra edasikestmist ei Riigikogu ega ka Wabariigi Walitsus kuidagi wiisi lubada ei saa ja siin peab wäljapääseteid leidma, kuidas seisukorrast pääseda, ja see on, et Riigikogu peab oma seadusandlusega wahele astuma. Niisugustel kordadel, kui walitud nõukogu täiesti töövõimetuks on jäänud, ei ole teist teed, kui tuleb pöörata walijate poole, et nemad oma tahtmist uuesti võiksid awaldada, ja kui selle kirja lõpus on kõneldud keskwalitsusest, siis on siin mõeldud mitte Wabariigi Walitsust ega siseministeeriumi, vaid siin on mõeldud kogu Eesti wabariigi keskwalitsust laiemas mõttes. (J. Piiskar (is.) kohalt: Wõte!) See ei ole mitte wõte. — Et aga Wabariigi Walitsus maksimate seaduste põhjal ei saa maakonnakohtu laiali saata, siis ei saa tema tei-

siti wahele segada, kui tal tuleb appelleerida Riigikogu poole, et see oma seadusandmisega, kui wahekordi muidu enam kuidagi lahendada ei saa, mingisugust seisukohta wõtaks. Teist seletust siin olla ei saa. Pärnu maakonnawalitsuse asi oli mitte ainult siseministeeriumis, vaid ka Wabariigi Walitsuses mitte vähem kui kaks korda arutelul ja seal tuldi sellesamale seisukohale, et niisugune olukord kolme aasta jooksul mitte edasi kesta ei wõi. Kogu walitsus oli selles asjas ilma erandita solidaarne ja selle seisukoha andsin ma suusõnal omawalitsusasjade peawalitsusele edasi. Samuti oli meil ka ministeeriumis kõne sellest, kuidas seisukorrast wälja pääseda, ja et seadused meile teist wäljapääseteed ei näita, asuti seisukohale, et asjaolu edasikestmisel tahes ehk tahtmata Riigikogu poole appelleerida tuleb. Nii et juba see annab täielise õiguse omawalitsusasjade peawalitsusele seda sõna „keskwalitsus“ tarwitada, sest ta tunneb maksimate seadust ja teab, et praegusel korral selle all tuleb keskwalitsust kõige laiemas mõttes wõtma, ja et tema oma seadusandlusega peab wahele segama.

Kõike seda kokku wõttes võib ütelda, et siin mingisugusest surweawaldamisest ei wõi juttu olla, seda enam, et ükski maakonnakohtu mingisugust surwet keskwalitsuse poolt enese peale awaldada ei lase, sest tema teab, mis tema kompetentsi kuulub ja mis mitte. Sellepärast näib iseäralik olewat, et maakonnakohtu liikmed protesteerides laiali jooksewad, ilma et asja läbi arutaksid ehk ära otsustaksid. Ja seda rohkem ei saa siin mitte juttu olla surweawaldamisest maakonnakohtu peale, et see kiri ei ole mitte adresseeritud maakonnakohtu juhatusesele, vaid maakonnawalitsusele seisukorra selgitamiseks maksimate seaduste põhjal. Ja selle lõpuga on tahetud ainult seda ütelda, et keskwalitsus, kes riigi hea käekäigu eest täiesti wastutaw on, korral, kui mingisugust muud pääseteed ei leidu, õigustatud on appelleerima Riigikogu poole.

Lõpuks peaksin ma, austatud Riigikogu liikmed, weel puudutama ühte teist põhipanewat küsimust selles asjas, niipalju kui maksimate seadustes ette on nähtud, ja sellest järelduse tegema. See on: kas omawalitsuse asutustes maksab parlamentaarne kord, wõi mitte? Kui sisemiselt, eriti omawalitsuslistes asjades, õigus oli niisugusele seisukohale asuda, siis tekib küsimus, kuidas lugu maksimate seaduse seisukorra järele on. Ma pean tähendama, et praegune oma-

walitsuse seadusandlus selles asjas päris selgele seisukohale on asunud. Ma toon maakonnanõukogude kodukorrast näitusi, millest selguks, missuguste seaduste põhjal meie praegu töötame. Nende seaduste abil on võimalik maakonnanõukogude tegewusele piiri tõmmata. Edasi on tähtis nimetada, et kodukorda võib täiendada Wene ajast pärit, 1917 a. 22. juunil maksmapandud seadustega. 22. juuni seadus, mida ma nimetasin, käib niisugusel juhtumisel, kui 30. märtsi seadust mitte käsitada ei saa, Wene semstwo seaduse järele. Niihästi maakonnanõukogu walimiste seadustes, mis Eesti wabariigi ajal wälja antud, kui ka maakonnanõukogu kodukorra 13. juuli seaduses, ei ka 22. juunil 1917. a. maksmapandud seaduses ei leidu määrusi selle kohta, missuguses korras ametniku lahkumine võib sündida. Seda puudust tuleb loomulikult seletada selle põhjusega, et meie maa seadusandlus kõige kiiremas tempos sündis. Et lähemad juhtnöörid pidid üleüldisele seadusandlusele järgnema, seda ülesannet ei suudetud ei poliitiliste olude tõttu, ega muudel teistel põhjustel mitte läbi wiia. Et 1917 a. niihästi linna, kui ka semstwo seadustes aja nõuetele wastawad muudatused ja täiendused seadusandlisel teel läbi wiidi, tähendab, wastawalt rewolutsiooni ajale, siis tuleb eelpool tähendatud nende uute seaduste nõudmisi käsitada, seda enam, et 30. märtsi ja 22. juuni seadused nende täiendamist just nõuawad semstwo seaduste kaudu ja neid uuendusi linna, kui ka semstwo seadustes tähele pannes selgus, et ükski neist määrustest ei sisalda, mis walla ja semstwo koosolekutele õiguse annaks nõudmisega esineda, et täidesaatwad organid walla, kreisi ja kubermanguwalitsustes, ehk üksikud liikmed, ametist tagasi astuksid. Neile seda õigust mitte antud ei ole täidesaatwaks organiks olla. Nende liikmeid võib ainult seaduses ettenähtud põhjustel ametist kõrwaldada, olgu siis, et nad enne ametiaja lõppu wabatahtliselt ametist lahkuwad, ja see on otsekohe seaduses ette nähtud. Niisamuti on seaduses ette nähtud, et walimisõiguse kaotusega nende wolitused lõpetatud on. Tähendab, selle seaduse järele kaotawad need ka hääleõiguse, kes walimise õiguse on kaotanud. Muuseas on weel ette nähtud juhtumine, kus teise kodakondsusesse üle minnakse ja juhtumised, mis põhiseaduse § 28 ette nähtud. Makswad seaduse aktid näewad üksikasjaliselt ette, kuna maakonnawalitsuse liigete, kes teatawa aja peale on walitud, wolitused woiwad lõppeda. Kui maakonnanõukogule

tagandamise õigust ette ei ole nähtud, siis ei ole maakonnanõukogul mingisugust õigust oma ametnikult tema wolitusi ära wõtta. See juhtumine on analoogiline ka teistele, näituseks, kohtu walitsuse institutidele, missugusel juhtumisel kohtunik võib ametist tagandatud saada. On kindlasti ära öeldud, et tema võib wolitusi maha panna, siis kui tema wabatahtlikult ametist ära astub, ehk kui ta sureb. Ja iseenesest mõista ka siis, et kui rühmad leiawad, et nende esitajad mitte omal kohal ei ole, siis kutsuwad nad neid ära ja igauks loomulikult astub ka ise ära. See on ikkagi selle liikme wabatahtlik äraütlemine, mitte aga üksikute deklaratsioonide nõudmiste järele. Et meil Wabariigi Walitsuses teistsugune kord, nõndanimetatud parlamentaarne kord walitseb, siis on see põhiseaduses ette nähtud, et Wabariigi Walitsusel peab usaldus olema. Selle järele on põhiseaduses ette nähtud wolituste ärawõtmine enne wolituste kestwuse lõppu. Mis asjasse puutub demokraatlise põhimõtte pärast, mis Riigikogu koosolekul pahemalt poolt ette on toodud, siis pean ütlema, et see seaduses ettenähtud kord demokraatlusele sugugi wastu ei käi. Teatawasti ei ole niisugune walitsemise wiis iseenesest mitte demokraatia wastu. Meie teame demokraatlisi riikisid, kus parlamentaarne walitsemise wiis mitte maksew ei ole ja walitsuse ametnikud, kes on walitud teatud aja peale, woiwad kindlad olla, et nemad oma kohuseid woiwad täita. Asutawa Kogu tegewuse ajal, kus meil wabariigi põhiseadust arutati, siis arwas suurem osa Asutawa Kogu liikmeid, nende seas ka pahempoolsed, et meie oma Wabariigi Walitsuse peaktime moodustama kui töökabineti, aga mitte kui parlamentlilise korrale wastawa kabineti. (J. Piiskar (is.): Kas töökabinett on jäädaw?) Ei, ta on teatud aja peale. Kui meie waatame teiste maade walitsust, siis minu teada ei ole seal ühtegi omawalitsuse seadust, isegi uemates Saksamaa projektides ei ole mitte ette nähtud, et omawalitsuse walitud ametnikud woiksid tagandatud saada ainult deklaratsiooni põhjal, kui nende wastu umbusaldust awaldatakse, ilma et neil muud süüd oleks olnud, ehk nad ise oleks tahtnud ära minna. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Lähewad!) Kõneleme võimalusest, kui nad mitte minna ei tahaks. Ma ei tahaks arwata, et üle terve haritud riikide nii wähe demokraatiast lugu peetakse, et kui see kord omawalitsuse asutustele oleks wastuwõetawaks tunnistatud, et siis see kord mitte ette

nähtud ei oleks. Minu teada on hoopis vastuoksaks ette nähtud kord, et ametnikud peavad kindlasti oma kohtadel olema ja töötama seaduslikkudes piirides, niikaua kui nende wolitused kestawad. Muidugi niikaua, kui vastu ei hääletata ja nende rühmaga päri ollakse. Kujutame ette, et seal erapooletud on, nagu praegusel juhtumisel protokollist näha, (M ü r a j a n a e r.) et nemad rühmadesse mitte ei kuulu. Kõike seda kokku wõttes, wõiksin mina ülestõstetud küsimise peale jaatawalt täiesti põhjendatud seisukohaga wastata, nimelt, et omawalitsusasjade peawalitsus ei ole Pärnu maakonnawalitsuse peale mingisugust surwet awaldanud, ja et ta maakonnawalitsusele oli õigustatud kirja saatma, mis ma ette lugesin.

Mis puutub teise küsimisesse, et sarnased nähtused ei korduks, mis omawalitsuse asutustel wõimaluse wõtab täita ja nõuda, siis on minu arwates selge, et Wabariigi Walitsusel mingisugust tahtmist ei olnud seda teha, sest omawalitsuse asutused töötawad täiesti seaduslisel alusel. Kui aga üksikutes maakondades asi nii kaugele wõib minna, et ta ähwardawa kuju omandab, siis ei saa Wabariigi Walitsus külmaks pealtwaatajaks jääda, waid on sunnitud appellerima Riigikogu poole. Praegusel korral poleks põhjust seda wiimast sammu astuda niisugusel teel, waid sel teel, nagu mina siin seletasin. Kui lahendus kokkuleppe teel ei sünni, siis oleks kõige parem kasutada kodukorra § 16. Niisugusel korral peame kasutama kodukorra § 16-dat ja maakonnawalitsusele kindlasti ette panema, et tema järgmisel nõukogu koosolekul, kui mitte kokkulepet ei tule, arutusele wõtaks selle küsimuse ja oma otsuse teeks. Kui tema oma otsuse teinud on, siis on wõimalus meil ka, kui kokkulepet ei ole, asja anda kohtuliku seletuse alla, et kuidagi wiisi wälja pääseda, enne kui tarwitusele wõtta äärmisi abinõusid walijate ja rahwa poole pööramiseks. Enne kui neid abinõusid tarwitusele wõtta, tuleks see kodukorras ettenähtud tee ära tarwitada ja järgmine maakonnawalitsuse koosolek peaks otsustama, kas ta lepib makswa seaduslise korraga. Kui ta aga teisiti seletab, siis peaks juba niisugusel korral kohus seda asja seletama.

Juhataja K. Wirma: Palun arupärijaid teatada, kas nad kodukorra § 92 põhjal walitsuse wastusega rahuldatud on.

J. Piiskar (is.): Arupärijate nimel teatan, et meie rahuldatud ei ole, ja panen ette kohe läbirääkimisi algada.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud kohe läbirääkimisi algada.

Sõna enam ei soowita. (Hääletatakse.) Häälteenamusega on otsustatud kohe läbirääkimisi algada.

J. Piiskar (is.): Herra Einbund kujutas üksikasjaliselt asja faktilist külge. Mina selle juures enam peatada ei taha, sest et seletus enam-wähem tõcoludele wastas. Sellest seletusest käisid läbi aga mõned väga iseloomulikud jooned, nagu näituseks: pikast päewakorrast hoolimata awaldati siiski umbusaldust jne. Kas siis päewakorra pikkus seisukohtadega ja otsustega kuidagi seotud on? Tuleb nüi wälja, et oleks pidanud walima teise aja selleks, et põnewaid küsimusi arutada, ja nagu ei oleks usalduse wõi umbusalduse awaldusega wõidud mitte sel koosolekul esineda. Minu arwates on lugu otse wastupidine, ja just tähtsad küsimused sunniwad kaaluma ja otsustama, kas wõidakse nende teostajaid usaldada ja kas tahetakse neid usaldada. Ja Pärnu maakonnawalitsuse koosolekul leidsid rühmad, kes nõukogus enamuse moodustawad, et nad maakonnawalitsust olewas koosseisus ei usalda ning ei leia teda küllalt kõlbulise olewat tähtsaid ülesandeid täitma. Herra Einbund otsib nüüd kõik weneaegsed seadused üles, mis tõendawad, et pole õigust maakonnawalitsuse ametist äraastumist nõuda. Aga kui herra Einbund ise locks esitatud deklaratsioon, siis leiaks ta, et selge sõnaga on öeldud, et nõukogu enamusrühmad ei leia maakonnawalitsuse küllalt sündsaks olewat neid ülesandeid täitma, ja ei pea wõimalikuks temale usaldada tähtsate asjade korraldamist ta praeguses koosseisus. Sellest peaks ometi tarwilised järeldused tehtama. Asja kurbloolus seisab aga selles, et maakonnawalitsuses püsiwad nähtawasti paksunahalsed inimesed, kellel väga hea on pageda erapooletuse sildi taha, kui nendele umbusaldust awaldatakse. Maakonnawalitsuse rühmadel oli põhjust, mis neid sundisid deklareerima, et nad ei saa paljude ülesannete täitmist teatawate isikute kätte anda, kuid inimesed jääwad ikkagi ametisse, wõtawad rahulise südamega oma palga vastu, üteldes: mina olen ametnik ja teen ainult seda, mis käsatakse. Need on ühe „erapooletu“ sõnad. (A. Jürman (põl.) kohalt: Aga sotsiaaldemokraat Leibur, mis tema seal seisab?) Herra Jürman peaks väga hästi teadma, missugune Leiburi seisukoht on. Sotsiaaldemokraadid wõtawad ehk selles küsimuses ise sõna. Leibur teatas kohe alguses, et ta on walmis lahkuma. Temast ei olene seega maa-

konnawalitsuse lahkumine, waid see oleneb otsekohe neist „crapooletutest“ põllumeestest. (Wahelhüüe: Ei olene!) Aga kes nad ametisse pani? (A. Jürman (põl.): Teie ise! Naer paremal pool.) Herra Jürman, teiega ei saa praegu waielda, ja sellepärast läheme asja juure. Kui niisugune wahekord oli tekkinud, siis ei olnud enamusel teist teed, kui et inimestele otsekohe näkku ütelda, et teie ei ole enam meie esitajad, ja kui wiisakad tahate olla, siis peate sellest järeldusi tegema. Neid järeldusi aga ei tehtud, waid pöörati omawalitsusasjade peawalitsuse poole, kust siis ka see väga iseloomulik kiri tuli, mida herra siseministergi tarwiliuks ei pidanud kaitsta. Ma jätan täiesti kõrwale need argumendid, mis herra siseminister ette tõi. See on rohkem ilmawaate ja seaduste seletamise küsimus. Nõukogu enamus ei toonud mitte paragrahwi ette, waid ütles, et ta maakonnawalitsust enam ei usalda, ega oma esitajaks ei pea, tehtagu sellest tarwilikud järeldused. Maakonnawalitsus aga puges paragrahwide taha ja omawalitsusasjade peawalitsus asus teda toetama. Väga iseloomulik on, et omawalitsusasjade peawalitsuse kirja motiivides ei leidu muud midagi, kui maakonnanõukogu põllumeeste rühma deklaratsioon ümber jutustatult ja põllumeeste rühmale tagasi saadetult. Herra siseminister jättis aga just need huwitawad osad sellest deklaratsioonist ette kandmata, näituseks selle osa, kus on öeldud, et ei ole mingisugust õigust walitsuse liikmete lahkumist nõuda enne seaduslikku tähtaega, põhjendades demokraatliku korruga jne. Nähtawasti leidis herra siseminister isegi, et sarnase wäitega ei oleks tarwitsenud esineda. Edasi toonitas herra minister, et on kwoorum lõhutud, ilma et küsimuse kohta oleks mingisugust seisukohta wõetud jne. Tema ise rõhutas aga, et see kiri oli adresseeritud maakonnawalitsusele ja maakonnawalitsus kandis selle nii nagu triumfeerides ette, et waadake nüüd, missuguses seisukorras teie olete. Ei olnud mingisugust wõimalust ega ka wajadust maakonnawalitsusele adresseeritud kirja kohta otsust tegema hakata, waid maakonnanõukogu liigetele oli selge, et siseministeri omawalitsusasjade peawalitsus on asunud maakonnanõukogu taltutama. Ja nõukogu liikmed ütlesid otsekohe, et kui asi nii kaugel on, et hakatakse ette kirjutama, millal käed üles tõsta, siis oleme meie täiesti üleaurused ja siis argu tülitatagu meid enam, waid siis wõtku siseministerium, kellel teatud rööpad olemas on, need rööpad, pangu nad maha,

seadku maakonnawalitsus nendele rööbastele ja las käia. On siiaani oodatud, kuidas see masin käima hakkab, wurinat ei ole aga siiaani weel kuulda olnud. Ja sellepärast oligi waja seda küsimust üles wõtta, et selgusele jõuda, kas need rööpad on tellitud, millal nad pärrale jõuawad, jne.

See asi sai alguse 10. juunil. Nüüd on juba nowembrikuu lõpp. Ja alles nüüd tuleb herra siseminister ja ütleb, et tal ei olegi neid rööpaid, waid et tuleb uusi seadusi alles tegema hakata, et seda küsimust lahendada. Aga see asjaolu ei keelanud saatmast maakonnawalitsusele kirja, mille lõpul otsekohe on öeldud, kuigi teiste sõnadega, et teie tegewus on õige, walitsege aga edasi, ja kui nõukogu teile alla ei anna, küll meie siis neile näitame. Ja maakonnawalitsus luges selle kirja triumfeerides ette: et waadake, teie olete katkise küna juures ja meie läheme edasi. Ja nüüd alles selgus, et see küsimus nii lihtne ei olegi. Mispärast see küsimus siis sarnasele pinnale asetati, millel teda lahendada ei saa? Ja kui herra Einbund pikalt seletab, et siseministeriumil on õigus anda maakonnawalitsusele juhtnõore, on õigus walwata maakonnanõukogude tegewuse järele, ja et on isegi õigus temale ettepanekuid teha, siis ei ole selle õiguse wastu keegi waielnud, waid kõneldi ainult sellest, missuguse seaduse põhjal on wõimalikuks tehtud ja tarwilikuks peetud ähwarduste teel surwet awaldada ja niisugune õhkkond luua, kus inimesed, kes ei tohi enam omal kohal püsida, on tunnud ennast keskwalitsuse selja taga olewat. Küsimus on nii pandud, kas riigi keskwalitsus ja Pärnu maakonnawalitsus, wõi Pärnu maakonnanõukogu. Seega ei ole küsimust lahendatud, waid on ta palju keerulisemaks tehtud, kui ta siis oleks olnud, kui ta loomuliku käiku käinud oleks. Kas seda lugeda surweks wõi mitte, see on maitse küsimus. Teataw osa nõukogu liikmeid nägi selles kirjas igatahes surwe awaldamist.

Kõik herra siseministri seletused parlamentarismist ei muuda seda wahekorda sugugi. Seletused mõne teise maa töökabineti on aga täitsa üleaurused, sest minul vähemalt ei ole teada niisugust maad, kus tõesti niisugune töökabinett oleks, kes siis mitte ei lahkuks, kui ta wastu umbusaldust awaldatakse. Töökabineti mõte seisab selles, et umbusalduse puhul lahku ainult see minister, kellele umbusaldust awaldakse. Nii ei ole siis töökabineti mõte sugugi mitte see, et ta pandakse ametisse eluks ajaks, siis tulgu kas wõi weeputus,

aga kabinett oma kohalt ei lahku. Sarnane kabinett võidakse moodustada ainult isewalitsuselistes riikides.

Mis sellesse arupärimise peamomendi puutub, siis arwan mina, et surweawaldus sellega juba põhjendatud on, kui herra Einbund ütles, et kui tema selle kirja oleks kirjutanud, siis tema wast niiviisi ei oleks ütelnud, ja seega selles osas seda kirja mittewastuwõetawaks tunnistas. Kui see nii on, siis oleme selles küsimuses ühel seisukohal, et katse surwet awaldada on maad leidnud. Kui herra Einbund oletab, et see katse on juba mõtteta, sest et maakonnakoogu ei lase enese peale surwet awaldada, siis see argument ei eita seda mitte, et surwet on awaldada katsutud. Ise asi on, kuidas see, kelle peale surwet on awaldatud, selle peale reageerib.

Surweawalduse fakti ei ole ümber lükatud. Oma rühma nimel teatan, et see seletus meid ei rahuldanud ja sellepärast paneme ette wastu wõtta järgmine ülemineku-wormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse E. L. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise peale siseministeeriumi tegewuse kohta Pärnu maakonnakoogu peale surweawaldamise suhtes, tunnistab Riigikogu walitsuse seletuse mitterahuldawaks, konstateerib, et siseministeeriumi omawalitsusasjade peawalitsus Pärnumaa maakonnakoogu põllumeeste rühma huwides oma wõimupiiridest on üle astunud, mõistab sarnase lubamata tegewuse hukka ja läheb päewakorras edasi.“

(Sekretääri kohale asub abisekretäär J. Bergman).

A. Anderkopp (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Herra siseminister on oma wastuses hoopis teistsugust tooni tarwitanud, kui see tema poolt siamaale walitsew on olnud. Siseminister seletas oma teadaandes, et omawalitsusasjade peawalitsus tooni on tarwitanud, mida siseminister heaks ei kiida, vähemalt ei oleks ta ise nõnda teinud. Sellepärast ei oleks wist mitte iseäranis soowitaw üksikasjade juures peatama jääda. Kuid minu arwates ei ole siseminister siin mitte wastust andnud niisuguselt waatekohalt, mis sarnase wahekorra, nagu see Pärnus oli, edaspidiseks kõrwaldaks. Siseminister on asja põhimõttele külje täiesti lahendamata jätnud, kuna peaks ometi selge olema. Enne, kui selle küsimuse sisulisele arutamisele minna, tahaks ma mõnda tõeasja ette tuua, millest herra siseminister täiesti walesti aru on saanud.

Herra siseminister toonitas, et praegu ei ole parlamentarism lõpusihiks, kuhu poole demokratism läheks. Minu arwates on just tõesti awalikuks tulnud, et need maad, kus parlamentarism puudub, seda otsima on hakanud. Isegi need maad, kus walitseb otsekohe demokraatiline kord, on mõtlema jäänud, rääkimata Ameerika-Ühisriikidest, kus wõimude eraldus täielikult läbi wiidud, kus aga selle puudus ammugi palawaks kõneaineks. Kuid see küsimus ei ole siin mitte mõõduandew, sest parlamentarismi ei taha mina kogukonna omawalitsuses näha. Asjata oli siseministril sellepärast sellest ka kõnelda. Küsimusel on aga hoopis teine seisukoht, mida siseminister selgitada ei tahtnud. Kõige pealt, kui herra siseminister seletab, et Pärnumaa maakonnawalitsus öelnud on, et tema maakonnakoogu poolt enda tegewuse kohta mingisugust otsust kuulnud ei ole, siis ei ole see õige. Minu teada on maakonnakoogu selgel sõnal öelnud, et maakonnawalitsusel tema usaldust ei ole. Peale sarnase teadaande on maakonnawalitsus nõu pidama läinud ja tagasi tulles nõukogule teatanud, et kuigi umbusaldust temale awaldatud on, siiski tema tagasi ei astu. Nõnda on siis selge, et maakonnawalitsusel maakonnakoogu usaldus puudus ja puudub, mida nõukogu otsekohe ja selgelt ütelnud on. Maakonnawalitsus aga ei taha midagi kuulda, mida nõukogu kõneleb. Wäga tähtsaks küsimuseks on siin, kas siseministeeriumi kiri, mis omawalitsusasjade peawalitsusest wälja saadeti, ja mida isegi siseminister heaks ei kiida, oli ähwardus wõi mitte. Mina arwan, et kõige mõõduandwam seisukoht on ikkagi otsustamises siin maakonnakoogul, kuidas seal sellest kirjast aru saadi. Ja meie näeme, et maakonnakoogu liikmed seda ähwardusena näinud ja protesteerinud sarnase kirja wastu. Ja kuidas saabki teisiti? Maakonnawalitsusele üteldakse, et temal nõukogu usaldus puudub. Maakonnawalitsus aga nõuab endale krediite. Nõukogu ütleb, et ta walitsusele, kelle wastu usaldus puudub, krediite lubada ei saa ja lükkab nad tagasi. Terwelt 33 korda ühel koosolekul. Walitsus aga nõuab edasi. Ja kui siis siseministeerium teatab, et kui nõukogu teisiti ei talita, siis tema abinõud leiab, kuidas nõukogu tegewust õigetesse rööbastesse juhtida, kui see kiri maakonnakoogule teada antakse, kui oodata on, et siseministeerium sundima saab, et nõukogu krediite kinnitaks, — kuidas tuleb siis sarnase asja peale waadata? Nõukogu ütleb walitsusele, et usaldus tema wastu puudub, walitsus teab

seda, siseministerium ähwardab nõukogu, wõtab walitsuse enda kaitse alla. Mis on see siis muud, kui ühe asutuse teisega tülli ajamine. Minu arwates on niisugune meie siseministri seisukoht, kus kaks omawalitsuse asutust otsekohe tülli aetakse, täiesti lubamata. Kuhu jõuame nõnda oma kogukonna eluga, kui keskwalitsus seal asutused üksteise vastu ajab? Herra siseminister ütleb selle kirja lõpu kohta, et tema seal teisiti oleks talitanud. Kuid mida on siseminister siis ette wõtnud? Kui Wenemaal omalajal niisugune seisukord ette tuli, isegi kreisis, siis wõeti selle vastu abinõud tarwitusele, et olukorda lahendada. Aga meil? Meil, kus kreis kubermangu aset täidab, kus kaks kubermangu asutust üksteisega tüllis? Herra siseminister aga ütleb ainult, et tema oleks siin teisiti teinud. Mitu kuud on mööda läinud, küsimus, raske küsimus otjab. Kuid kes midagi ei tee, see on siseminister! Niisugune pealiskaudne asjade lahendamine, kus wahekorrad niisuguse terawaks on läinud, — niisugusel juhtumisel peaks herra siseminister siiski asjadega tegemist tegema ja ei tohiks üht omawalitsuse asutust teise vastu üles ässitada. Wõib olla, öeldakse, et herra siseminister on seda teed igakord tarwitanud. Herra siseminister arwab, et siin erapooletu maakonnawalitsusega tegemist on, kuid see on üks arusaamine, mille vastu waielda wõib. (A. Jürman (põl.) kohalt: On erapooletu!) Herra Jürman, kui Teie arwate, et põllumajanduse osakonnas, kus ameti ajal põllumeeste kogude asju aetakse, kus haridusosakonnas põllumeeste kogudele seletuskirju walmistatakse, erapooletu tegewus on, siis ei ole Teie Pärnu meeste arusaamisest kaugel. Mul on siin dokumentisid, mida mina wõiks lisaks sellele ette kanda, kusjuures need dokumendid ametlikkude dokumentide ametlikud ära kirjad on. Need on Pärnu maakonnawalitsuse kohta, selle kohta, kui palju tema „erapooletu“ tahab ja suudab olla. Aga ma arwan, et see täiesti üleliigne oleks tarwitada seda kõrget kõnetooli sarnaste wäiklaste asjade jaoks.

Kuidas siseministerium aga ühel pool ühe seisukohaga, teisel pool aga sootu teistsugusega esineb, näitab järgmine asjalu. Kui ühel pool seaduslikkust wiimase piirini nõutakse, siis ei tehta seda teisel pool mitte. Meie näeme siin seda ühest kirjast, mis s. a. 12. aprillil Wiru maakonnawalitsusele saadetud. See on wastus protesti peale üksikute nõukogu liigete poolt.

et maakonnawalitsus walimistel mitte seaduslikult ei ole talitanud. Seal teatab siseministerium, et kuigi seaduswastaselt talitatud on, siiski otsust ei protesteerita. Ühel pool nõutakse seaduslikkust, teisel pool wilistatakse selle peale. Siseminister nurises, et Pärnus maakonnakoogu liikmed kokku tulewad, kuid osa lahkub, siis tõstetakse kwoorumi küsimus üles. Lõpetatakse jällegi koosolek ja minnakse laiali. Seda heidab siseminister ette, kuigi tal wahekord nõukogu ja walitsuse wahel teada on. Hoopis wastupidine seisukoht on siseministril juhtumise puhul Wirumaal, kus osa maakonnakoogu liikmeid, isegi rewisjoni komisjoni liikmed, nõukogu koosoleku kokkukutsumist nõudsid. Kutsuti ka kokku maakonnakoogu koosolek. Kuid ilmusid ainult üksikud inimesed. Puudusid põllumeeste kogude esitajad ja sotsiaaldemokraadid, kes maakonnawalitsuses on, samuti ka Rahwaerakond. Maakonnakoogus on kodukord olemas, kus seisab, et maakonnakoogu liige, kes 3 kuud järgimööda koosolekul ei ole käinud, oma wolitused kaotab, kui puudumise kohta mõjuwaid põhjusi ette ei ole tuua. Seda ei tee aga nõukogu põllumeeste ja sotside enamus. Sellekohane protest antakse üksikute maakonnakoogu liigete poolt nõukogu protokollile juure, sealt saadetakse see siseministeriumi, kuid siseministerium ei protesteerigi, kuigi seaduslik kodukord seda nõuab. See on jällegi käesolewal juhtumisel seaduse huwides väga tähtis. Ma ütlen, et kui herra siseminister nii talitab, nagu ässitab üht walitsuse asutust teise vastu, teiselt poolt aga jälle käed puhtaks peseb, siis waatab ta küsimuse peale, mille sisulik wäärtus väga suure ulatusega, õige kergelt. Ja kui Teie, herra siseminister, maakonnakoogule ette kirjutate, et ta maakonnawalitsusele krediiti annaks, keda nõukogu ei usalda, siis küsin ma, mis õiguse Teil selleks on? Maakonnawalitsusel on tarwis tänawu teatawat krediiti, aga maakonnakoogu ei anna, sellepärast, et temal ei ole usaldust maakonnawalitsuse vastu. Loomulik, et sarnane koostöötamine wõimatu on. Ja kui siis siseministerium siin kahe maakonna omawalitsuse asutuse wahel waenuõhutamise asub, kui tema seal juures veel nõukogu tegewuse õigetesse rööbastesse ajamisest räägib, — mis see siis on, austatud Riigikogu liikmed? Kas see on siis lihtne näpunäidete andmine, nagu öeldakse, maakonnakoogule, et sina pead seda ja seda tegema, olgugi, et sul selle maakonnawalitsuse

wastu usaldust ei ole, — sa pead talle krediiti andma. See on sund. Ja see on kaugel demokraatiast.

Siin aga tuleb herra siseminister ja ütleb, teie peate seda kinnitama, mida walitsus tahab ja nõukogu ei saa muud teha siseministri arwates, kui peab ennast walitsuse tahtmise alla painutama. Ta peab seda tegema, mida maakonnawalitsus tahab. Iseeneest mõista, et sarnane põhimõte mitte wastuwõetaw ei ole. Sellepärast tahaksime selle küsimise peale wastust saada, mida mõtleb herra siseminister sarnase asjaolu lahendamiseks teha. Kas tahetakse edaspidi sarnased põhimõtted ka edasi maksma jätta? Kas peab maakonnakokku maakonnawalitsusele krediite määrama, kui ta teda mitte ei usalda? Maakonnakokku ja ise neid summasid ei tarwita, ega ta ei saa ka nende kohta wastutust oma peale wõtta. Maakonnakokku kodukorra § 6 järele on maakonnakokku õigus maakonnawalitsuse tegewuse järele walwata. Eks ole üks järewalwe abinõudest ka krediitide kaalumise? Kuid seda wõimalust ei taha siseminister just anda.

Edasi seletab herra siseminister, et tööwõimalused Pärnus rasked on sellepärast, et maakonnawalitsuse ja -nõukogu wahekord sedawõrd läbisaamatuks on läinud, et ei ole alust, mille põhjal saaks edasi tööd teha ja seadusandlisel wõimul tuleks siin wahele astuda. Mina arwan, et see wahekord oli siseministril juba poole aasta eest teada, ja kui siseminister leiab tarwilise olewat sarnase raske seisukorra küsimise lahendamist läbi wiia, siis ei saa ta seda mitte enne teha, kui ta sellekohase seaduseelnõuga esinenud ei ole. Pean ütleva, et siseminister siin seda senni mitte ei ole tahtnud teha. Kui walitsus leiab, et on tarwis abinõu leida, et seda wahekorda kõrwaldada, mis olemas on, siis ei ole mitte tarwis, et walitsus laiali peaks saatma maakonna esituskogu, toonitades, et kui enam edasi töötada ei suudeta, siis tuleb laiali saata. On teine tee: nõukogu lahendab ise asja — antagu nõukogule õigus ise laiali minna. Ärgu antagu õigust mitte esituskogus vähemusele, waid antagu näituseks $\frac{2}{3}$.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär W. Pezold).

Siseminister K. Einbund: Aus-tatud rahwaesitajad! Minu esimene eelkõneleja herra Piiskar minu arwates sisuliselt midagi iseäralikku ette ei toonud, kuid iseäranis ägeda tooni wõttis aga rkl.

herra Anderkopp, ja arwas, et siseministril õigus ei ole, — vähemalt mina sain nii aru, ja teiseks, et tema olewat omawalitsuse asutused üksteise wastu ajanud, ja kolmandaks, et siseminister ei ole õigel ajal esinenud abinõudega, kuidas sellest seisukorrast wälja pääseda. Lõpuks huwitas herra Anderkopp'i iseäranis see, mis-sugune on walitsuse seisukoht selles asjas. Omawalitsuse asutuste tegewuse kohta ei saa teist seisukohta olla, kui see, mis seaduses kindlaks määratud. Omawalitsuse asutused ei ole mitte asutused, kes riigis juhtiwat poliitikat ajawad, waid need on asutused, kes peawad töötama seadustes kindlaks määratud piirides ja neil aladel, mis seadus nende kätte on usaldanud. Omawalitsuse asutus on seadusalune asutus, aga mitte seadust tegew asutus, siis on loomulik, et walitsus peab kindlasti walwama selle järele, et omawalitsuse asutused selles asjas mitte nendest piiridest wälja ei lähe. Kui aga leitakse tarwilik olewat teist korda maksma panna, siis ma arwan, et see oleneb rahwaesitaja herra Anderkopp'ist ja kõigist teistest rahwaesitajatest, kui tahetakse, et meil teine kord maksma pääseks, kui see senni omawalitsuste kohta käiwate seaduste puhul maksmas on olnud. Et aga need wahekorrad Riigikogu poolt lahendud ei ole, waid on jäetud niisuguseks, nagu nad on, siis oleks wististe minu arwates asjata küsida walitsuse käest, mis-sugune on omawalitsuste asjus tema seisukoht. Siin ei saa kahte seisukohta olla. Ma arwan, herra Anderkopp'i seisukoht on juba poliitiline seisukoht ja käesolewa arupärimise arutamisel ei ole mina kohustatud wastama, mis-sugused wõiksid olla ja peaksid olema omawalitsuste asutuste tulewased tööwõimalused ja konstruktsioon. Praegusel korral on minu ülesanne kitsas olnud ja selle ülesande ühes wastawa seletuse andmisega olen ma ka täitnud. Mis walitsus edaspidi tegema saab, on ka selge. Walitsus peab kõige esmalt kõik need teed ära tarwitama, mis maksmas seaduses tema kätte on usaldatud, ja kui ometi omawalitsuse asutus soowitawasse töösse ei pääse, ma ütlen, siis peab tema appelleerima Riigikogule. Minu arwamise järele ei ole senni ajani aga põhjust olnud Pärnu maakonnawalitsuse asjus Riigikogule appelleerida ja ma arwan, et see põhjus wististe, kui asjad ei lahendu, saab tulewikus tulema, sest ei wõi ometi nõudma hakata, et siis, kui kahel maakonnakokku koosolekul kokkuleppele ei jõuta, et siis walitsus peaks esinema otsekohe

seadusega, et lubatagu pöörata otsekohe maakonna walijate poole. Kuid nii kergesti ei wõi ka walimisõigusega mängida. sest walimiste toimetamine ja läbiwiimine, see ei ole riigi rahaliselt seisukohalt, ega ka tööjõu alalhoidmise seisukohalt mitte nii lihtne ja kerge asi, sellepärast peab katsuma wõimalikult kõik teised teed ära kasutada, enne kui pööratakse rahwa enese poole ja sellepärast on siseminister pidanud enneaegseks praegusel korral juba pöörata Riigikogu poole.

Siseminister tahta, nagu pahemalt poolt öeldi, rusikaga walitsema hakata. Ma pean tähendama, et niisugust tahtmist mitte ei ole olnud. Meie käest on seletust küsitud ja meie oleme oma seletuse annud. Meie ei pea mitte tarwilikuks sarnaseid teid tarwitada, mis omawalitsuse asutuste wahekordade loomulikku kujunemist segaks. Nõukogu on enesemääraja asutus ja peab seega enese wahekorra ise lahendama. Ei jõua nemad aga oma wahekorda ise mitte lahendada, kui autonoomne asutus, ja wahekordade lahendamine lõppude-lõpuks riigile hädaohtlikuks kipub minema, siis peab seadusandlisel teel omawalitsuse asutuse peale ses suhtes mõju awaldama, et see hädaseisukord kõrwaldatud saaks. Minu arwates peawad omawalitsuse asutused autonoomsed olema ja nende tegewusesse ei wõi mitte nii kergel käel igal ajal wahele segada. Minnakse ja segatakse wahele ainult siis, kui hädaseisukord seda tungiwalt nõuab. Mis aga puutub parlamentaarse korrasse omawalitsuse asutustes, siis ütlen mina, et see mitte sünnis ei ole. Kui meil omawalitsuse asutustes peaks parlamentaarne kord makswusele pääsema, siis walitseks meie riiki mitte üks parlament, waid terwelt nelisada. Kuidas näeks siis meie riik wälja, kui temas 350—400 parlamenti tegutseksid? Meie näeme, et siin ei ole nõukogu mitte asja enese pärast tahtnud maakonnawalitsuse liigete wolitusi ära wõtta, waid just kõrwalistel partei-poliitilistel põhjustel. Siin on tahetud omawalitsuse asutust sellele alale nihutada, mis ta mitte ei tohi olla. Omawalitsuse asutus peab jääma kindlate funktsioonide juure, mis seaduse piirides ette nähtud. Pärnumaal on tahetud teda sellele alale nihutada, mida tema mitte olla ei tohi. Kui nõukogu oma ametnikud walitsusse on walinud, siis peab ta ka ise walwama, et need ametnikud tõesti korrapäraselt töötaksid. Herra Anderkopp küsis minult, et kuidas wõib maakonnanõukogu selle järele walwata, et krediitid korralikult ära tarwita-

tud saawad. Selleks juhtumiseks on jällegi ette nähtud rewisjonikommisjon jne., aga seal päewakorras ei olnud mitte krediidi määramist, ja et esitajad oleks teatanud, et nemad mitte ei taha seda ehk seda krediiti määrata, waid lihtsalt teatati, et nemad päewakorra-punktide poolt mitte ei saa hääletama.

Mina arwan, et see ei ole kellegi korraliku asutuse töötamine, waid kogu sellest protokollist jääb niisugune tunne järele, et siin ei ole mitte talitatud niiviisi, nagu seda maksew kord ja makswad seadused ette näewad. Niipalju wõin mina walitsuse seisukohast ütelda, kuipalju see awaldunud on praeguse kaasuse puhul. Mis sellesse puutub, nagu oleks maakonnawalitsuse asutused eneste wahel tülli aetud, siis ei saa mina seda mitte tunnistada. Asi on täiesti selge: maakonnawalitsus on tekkinud olukorras seletust palunud ja see seletus on talle antud. Mina arwan, et siin ei ole tegemist mitte alaealiste tegelastega, waid siin on tegemist wilunud tegelastega, kes iga seisukorda kalkuleeriwad, nii ka saadetud kirja juures. Ja tema saadeti just sellepärast, et seletust anda, kuidas asi seaduse järele on. Kui omawalitsuse asutused omawahel tülli lähewad, siis on see juba nende asutuste oma asi, kuidas nemad oma wahekorda niisugusel korral õiendawad, sest maakonnawalitsus teab, missugused kohustused temal maakonnanõukogu vastu on. (J. Piiskar (is.): Aga seda nemad just ei tea!) Mis eriti puutub Wiru maakonna asjadesse, siis ma arwan, et praegu nende kohta seletust anda oleks üleliigne ja see wõib sündida teine kord, kui seda tarwilikuks peetakse. Seal on ka oma kindel kord olnud ja selle korra järele on ka käidud. (A. Weiler (töer.): Lgas maakonnas on oma kord!)

Kõike seda kokku wõttes peaks selge olema, et siseministerium siin mitte makswast seaduse korrast üle astunud pole, ja et tema kõike seda õigustatud tegema oli.

A. Anderkopp (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Nüüd oleks siis minu käes kord siit kõnetoolilt siseministrile ägedust ette heita, aga nõnda ei õienda meie asju. Herra siseminister on osalt wastanud, kuid üksikud asjad wastamata jätnud ja sellest tahaks ma oma järeldused teha. Kõige pealt seletab siseminister, et Wabariigi Walitsus ei ole omawalitsuste kohta muud seisukohta wõtnud, kui seaduslikkuse seisukohast wälja minnes. Siis

tuleks aga ometi järeldada, et Wabariigi Walitsus ehk siseminister peaksid ometi walwama nende seaduste täitmise järele, mis wälja antud. Mina näitasin eelmises kõnes, et seda tehtud ei ole.

Wõtame lisaks praegu Pärnu maakonna asja. Meil igalpool maakondades on rahaline kitsikus suur. Eelarwe peaks aga seaduse põhjal nõukogule ammugi esitatud olema. Seda ei ole. Kas on siseministeerium selle järele walwanud, et celarwe õigel ajal esitatud saaks? Ei! Makswa korra järele peab maakonnanõukogu wähe-malt iga kolme kuu tagant korra koos käima, aga Pärnu maakonnanõukogu oli wiimati koos 18. augustil, sellega on juba üle kolme kuu wiimast koosolekust mööda läinud. Kas on siin seaduslikkuse järele walwatud? Ei! Kas siseministeerium on selle järele walwanud, et maakonnanõukogu koosolekud korralikult saaks peetud? On ta sellekohaseid korraldusi teinud? On ta samme astunud, et maakonnawalitsus ei ignoreeriks maakonnanõukogu? Et maakonnawalitsus seadusj täpisealt täidaks? Ma pean konstateerima, et siseministeerium kõigi seaduste täitmise järelwalwet mitte oma ülesandeks pole teinud. Kuid selle juures ei maksa praegu peatada. Peaküsimus on teisel, — nimelt, kuidas waatab walitsus wahekorra peale maakonnanõukogude ja maakonnawalitsuste wahel. Kas maakonnanõukogu peab kinnitama kõiki krediite, mis maakonnawalitsus, keda ta ei usalda, temale ette paneb? Siseministri seletusest sain ma nõnda aru, et ta seda ei tarwitse teha. On see nii? Ma tahaksin selle peale kindlat wastust. Mina saan nõnda aru, et maakonnanõukogu ei wõi lubada krediite maakonnawalitsusele, kellel tema usaldus puudub. Kui siseminister tööpoolest ka nõnda arwab, siis oleme täiesti ühel arwamisel ja suure sammu edasi saanud. Mulle paistis aga senni, et siseminister teisel seisukohal asus.

Herra siseminister arwab edasi, et minu kohus oleks lahendada halba wahekorda omawalitsuse asutuste wahel. Siin eksib herra siseminister rängasti. Need on walitsuse otsekohesed kohused, mitte rahwasitaja omad. Walitsus peaks katsuma makswate seaduste abil wäärnähtusi ja wahejuhtumisi omawalitsuste elus kõrvaldada ja kui makswad seadused selleks küllalt otstarbekohased pole, on Wabariigi Walitsuse ülesanne uusi wastawaid seaduseelnõusid wälja töötada ja rahwaesitusele ette panna. See on tema kohus, aga mitte Riigikogu liigete töö. Senni ei ole

Wabariigi Walitsus seda mitte teinud ja kui herra siseminister seisukohale asub, et seda Riigikogu tegema peab, siis lähewad meie arwamised lahku. Rahwasaadikud ei walitse mitte, walitsus walitseb, ja kui tema oma walitsemise ülesannet tabab täita, peab ta kõrwaldama kõik need puudused, mis rahwa korralikule kõikkülgele arenemisele takistuseks.

Herra siseminister kõneles edasi, et meie kaugele ei saa sarnase poliitikaga, kui meil moodustakse 400 wäikest parlamenti. Mina ei ole neist 400 parlamendist kõnele-nud. Ei sõnagi. Ei ole neid nõudnud. Kui herra siseminister kusagilt mujalt on neid sõnu kuulnud, siis ei pruugiks ta neid minu kõne juures ette tuua. Mina pole kõnele-nud 400 parlamendist ega neis poliitika tegemisest, waid mina rääkisin, mis peab walitsus tegema juhtumisel, kui maakonna-walitsus nõuab krediite maakonnanõuko-gult, kelle usaldus tal puudub. Kui siin poliitikast räägitakse, siis wõib seda poliitikat Pärnu maakonnawalitsuse tegewusest otsida. Maakonnawalitsuse ülesanne on seaduse põhjal maakonnanõukogu kokku kutsuda, ta pole seda aga mitte teinud, see on juba poliitika.

Kui herra siseminister arwab, et tema siin on talitanud seaduse piirides, siis on see arwamine wildak ja wildak ka tee, mida siin juures käidud. Nõutakse, et maakonnanõukogu peab tunnustama krediite, mida temale ette paneb maakonnawalitsus, keda ta ei usalda. Siseminister toonitab, et omawalitsusasjade peawalitsuse kirja tuleb teisiti mõista, et see ei ole kohustus, et see on ainult seletus. Kuid eks seletatud siis just kohustust. Ja niisugust kohustust olla ei saa. Kui aga siseminister arwab, et maakonnanõukogud peawad andma krediite walitsusele, keda nad ei usalda, siis on väga raske öelda, et meie ühisele kokku-leppe teele saaks minna.

Th. Pool (töer.): Austatud rahwasaadikud! Siseminister tõi siin ette, et Pärnu maakonnawalitsuse ja nõukogu waheline konflikt tekkinud sellest, et maakonnanõukogu poliitikat ajab ja sellelt seisukohalt tulla nende wahekordi ka hinnata. Mitte nõukogu ei aja poliitikat, waid poliitikat ajab maakonnawalitsus. Lubatagu mulle selle tõenduseks mõned dokumendid ette kanda. Nendest wõib näha, mis konflikti tekkimise põhjuseks oli. Üks wälj-wõte oleks walimise üleskutse, mis Pärnu maakonnas laiali laotatud. See kõlab nii: „Kui mõne walimisseaduse punkti üle lähe-

mat seletust peaks tarwis olema, siis wõib selleks maakonna põllumeeste esituse poole pöörata. Põllumeeste esituse juhatajaga wõib rääkida ameti ajal maakonnawalitsuse põllutöösakonnas, muul ajal S. Sepa tän. nr. 12." (Naer). Ma arwan, et maakonnawalitsuse ülesanne on hoopis teine, kui üksiku rühma huwide teenistuses olla. Wõtame teise dokumendi. Maakorralduse alal on maakonnawalitsusel väga tähtsad ülesanded täita. Koongus said minewal aastal detsembrikuus maasaajate kandidaadid üles seatud, kuid märtsikuu lõpuks 1921 a. ei ole suudetud maasaajate nimekirju läbi waadata ega kinnitada. Toon teile weel näitusi: — Andrusse on tulnud hindamise komisjoni aktid, mis loomade hindamist käsitawad. Seal seisab maakonnawalitsuse esitaja kohta järgmine märkus: „Peale selle pani komisjoni liige R. minule küsimise ette, kas tema wõib ametist lahkuda, sest et tema tegewus olla temale wastumeelt, sest ta ei tahtnud niisugusele heale ja kallimeelsele inimesele, nagu nende parun seda olla, oma kaastöö läbi kahju teha. Selle küsimise peale andsin temale wastuseks, et selleks küll võimalust on, kuid enne peab sellekohane akt kokku seatud saama. Lõuna ajal kutsuti seesama komisjoni liige paruni poolt lõunalauda. Peale waheaja panin komisjonile ette hobuste hindamise järele ka lauta tulla. Komisjoni liikmed olid aga selle ettepaneku wastu. Iseäranis oli selle wastu maakonna esitaja, kes oma eitawat seisukohta nimelt sellega motiweeris, et Audru mõisa kari olla väga tuntud ja puhast tõugu ja seda ei peaks mitte tükeldata.“ Siin arwan ka, on näitus sellest, kuidas maakonnawalitsus poliitikat ajab. Waatame edasi. Maakonnawalitsus esines ettepanekuga Polli wiinawabrikut maha müüa, sest et tema tegewus tuua ainult kahju. Põhjus, mida Polli wiinawabriku äramüümiseks ette toodi, leiti imelik olewat. Tekkis küsimus, kuidas wiinawabrik, mis senni suurte kasudega töötas, korruga määratu kahjudega töötama hakkas. Ka siin leiti, et asjad maakonnawalitsuses korras ei ole. Wõiks weel terwe rea faktisid ette tuua poliitika ajamise üle, kuid arwan, et juba neist toodud näitustest wõib otsusele jõuda, kes poliitikat ajab, kas maakonnawalitsus wõi nõukogu.

Siseminister K. Einbund: Austatud rahwaesitajad! Mulle näib, et wiimane kõneleja herra Pool kaunis eemal

minewalt küsimust käsitas. Selle asemel, et ära seletada, kas minu wastus õige wõi mitte õige oli, hakatakse tüli sisulikult lahendada Pärnu maakonnakoogu ja walitsuse wahel... (Wahelhüüe: Teie ei lase ju lahendada!)... mida minu arwates koha peal peaks lahendada. Riigikogus wõib seda asja ainult wormilisest küljest läbi arutada. Sisuliselt aga, nagu minule näib, oleks parem kui Pärnu omawalitsuse tegelased seda koha peal lahendaksid.

Mis puutub rkl. Anderkopp'i küsimusse, mis selles seisis, kas maakonnakoogul on õigus krediidi määramisest ära ütelda, siis on see iseenesest mõista maakonnakoogu asi. See on juba selge. Kuid see ei ole mitte selge, kui seadus omawalitsuse nõukogule ette kirjutab krediiti määrata ja seda krediidi andmist maakonnakoogu maha hääletab, olgugi, et temal maksalikud olemas on. Waadake, see ei ole mulle mitte selge ja ma arwan, et siin seda sama peab ka rkl. Anderkopp ütlema. Oli juhtumine, kus arutusel olid just kooliõpetajate palgad, ja maakonnakoogu hääletab selle seaduswastaselt maha. Maakonnakoogu tegewusel on oma seaduslik piir olemas. Printsiiabis on krediidi määramine aga maakonnakoogu enese asi. Nõuab aga seadus krediidi määramist, siis ei saa seda ka nõukogu maha hääletada. Et omawalitsuse asutused oma esituskogusid õigel ajal kokku kutsuksid, siis pean mina ütlema, et siseministeerium on selle järele walwanud. Kuid on tõesti juhtumisi olnud ja selle üle on ka kirjawahetust olnud, et mispärast ei ole nõukogu kokku kutsutud jne., — on juhtumisi olnud, kus sellest on üle mindud. Ja mina arwan, et kuigi piir on ette tõrmatud, et selle ja selle kindla aja tagant ollakse kohustud nõukogu kokku kutsuma, sellest hoolimata wõib juhtumisi ette tulla, kus neid mitte määratud aja pärast kokku ei kutsuta. Kui niiwiisi seadusest täiesti üle astutakse, siis on omawalitsusasjade peawalitsusel õigus wastawaid samme astuda, temal on õigus protesteerida. (J. Seljamaa (tõer.) kohalt: Kas Pärnus on seda tehtud?) Seda ma mitte ei tea ütelda, kas omawalitsusasjade peawalitsus on seda ette kirjutanud, tean ainult seda ütelda, et omawalitsusasjade peawalitsus on wõtnud selle seisukoha, et enne, kui esineda Riigikogu ees appellatsiooniga, tuleb maakonnakoogule ette panna selles asjas kindel seisukoht wõtta, sest enne, kui mingisugust olulist otsust

tehtud ei ole, ei saa protesti tõsta. Üksikud deklaratsioonid ei ole mingisugused otsused ja nende vastu ei saa ka protesteerida, nii et mulle näib, et ma wastanud olen kõigi küsimiste peale ja seal hulgas ka herra Anderkopp'i küsimiste peale.

Th. Pool (töer.): Ma olen sunnitud weel ühte wäikest faktilist märkust herra siseministri seletuse kohta tegema. Herra siseminister tähendas, et Pärnu maakonnakogude olla õpetajate krediidi läbi kukutanud. Sellega olla ta üle seaduse astunud. Ma pean tähendama, et seda läbikukutamist mitte ei olnud. Wõib olla, et küll ka see asi käesolewa arupärimise kohta ei käi, nagu eelmisedki minu poolt ettetoodud faktid, mille kohta herra siseminister tähendas, et nad asjast kõrwale wiivad, kuid ma arwan, et kui faktisid ette toodakse ja nende põhjal teatawaid järeldusi tehakse, siis peab neid ka kontroleerida wõima, kas nad tõeludele wastawad wõi mitte.

Juhataja K. Wirma: Waheajal on rkl. herra Jürgenstein'i poolt sisse antud liht ülemineku-wormel, nii et ülepea on siis kaks ülemineku-wormeli ette pandud, üks on rkl. Piiskari poolt ja teine eelpoolnime-tatu. Esimesena tuleb hääletamisele rkl. Piiskari ülemineku-wormel. Tema ettelugemist. . . . (W a h e l h ü e: P a l u m e!). (Loeb):

„Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise peale siseministeeriumi tegewuse kohta Pärnu maakonnakogude peale surwe awaldamise suhtes, tunnistab Riigikogu walitsuse seletuse mitterahuldawaks, kons-tateerib, et siseministeeriumi omawalitsus-ajjade peawalitsus Pärnumaa maakonna-nõukogu põllumeeste rühma huwides oma wõimupiiridest on üle astunud, mõistab sarnase lubamata tegewuse hukka ja läheb päewakorras edasi.“

Teine, herra Jürgenstein'i poolt sisseantud ülemineku-wormel kõlab järgmiselt: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust E. I. S. T. P. Riigikogu rühma poolt esitatud arupärimise peale siseministeeriumi tegewuse kohta Pärnu maakonnakogude peale surwe awaldamise kohta — läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

(Hääletatakse rkl. Piiskari wormelit.) Enamus on vastu — see ülemineku-wormel on tagasi

lükatud. (Hääletatakse rkl. Jürgenstein'i wormelit.) Wähemus on vastu — see liht ülemineku-wormel on vastu wõetud.

11. Wälisminister Wahepeal on herra **A. Piip'i wastus** wälisminister teatanud, et tema rkl. Soansi rkl. **J. Soansi küsimise peale** poolt esitatud küsimise **mässu asjus nõukogude-Wenemaa** peale, mässu asjus nõukogude-Wenemaa **Karjalas.** Karjalas, wastata soowib.

Wälisminister A. Piip: Et iga-suguseid eksiarwamisi ära hoida ja, et Wabariigi Walitsuse põhimõte on olnud kõigis wälispoliitilistes küsimustes Riigikogule otsekohest selgust muretseda, leian ma wõimaliku olema kohe wastata, olgugi, et mulle mitte päris selge ei ole see siht, mis nende suure mõttelennuga küsimistega kätte saada tahetakse.

Esimese küsimise peale wõin teatada, et Soomes tõesti on ära antud märgukiri, mis sisaldab ajalehtedes awaldatud üleskutse soomesugu rahwastele.

Teise küsimise peale teatan, et Wabariigi Walitsuse seisukoht on ka siin, kui teistel sarnastel kordadel, täieline erapooletus. Sellepärast on ka arusaamatu neljas küsimine, sest sarnaseks küsimiseks ei ole Wabariigi Walitsuse mingisugust põhjust andnud, ega ei ole wõinudki anda, arwesse wõttes meie sõbralikku wahekorda Wenemaaga. Igatahes kuulen ma sarnaste kawatsuste wõimalust esimest korda just selles küsimises.

Kolmas küsimine on Wabariigi Walitsusele arusaamatu, kuna tema oma tegewusega mingisugust põhjust pole andnud ega anna sarnaseks tema poole pööramiseks.

Mis puutub nüüd wiimasesse küsimisesse: mis abinõud on walitsus tarwitusele wõtnud, et Eestis asuwad Judenitschi jne. — siis on selle peale samuti wõimatu wastata, sest Wabariigi Walitsusel pole mingisuguseid andmeid, et Judenitschi ehk mõnda teisse wäkke kuulunud isikutel oleks kawatus ehk wõimalus koonduda ja Wenemaale tungida, et Tallinna-Peeterburi wahelist transiitliini ära katkestada — nagu ei suudetaks seda ilma sissetungimatagi teha.

Lõpuks loodan, et need wiis küsimist, mis kannawad sihiliselt kahtlustawat ilmet, ei suuda mitte meie sõbralist wahekorda Wenemaaga kõigutada.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi. (Wahelhüüded: Lõpetada, lõpetada!).

12. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja küsimus. Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Selles asjas sõna ei soowita. Ma panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku

poolt on 27 ja vastu 12 häält — seega on ettepanek koosolekut lõpetada vastu wõetud.

Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku asjus? (Wahelhüüed: Juhatus hooleks!) Järgmise koosoleku määramine on juhatus hooleks jätetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.45 min. l.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Kukk**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **A. Tupits**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

Abisekretäär **W. Pezold**.

